

V
37
6

IZVESTJA

muzejskega društva za Kranjsko.

Uredil

Anton Koblar,

društveni tajnik.

Izdalo in založilo »Muzejsko društvo za Kranjsko«.

Letnik VI.

V Ljubljani 1896.

Natisnil A. Klein & Comp.

IZVESTJA

MUNICIPALITY OF TRANJ

Č 185

N 2703/1970

KAZALO.

Razprave.

	Stran
Donesek k životopisu Andreja barona Čehovina. <i>Fr. Komatar</i>	1
Iz domače zgodovine: <i>Dr. Fr. Kos</i> :	
Kdaj so Slovenci prišli v svojo sedanjo domovino?	19, 49, 85
Oglejski in gradeški škofje v začetku srednjega veka	149, 189
Cesta od Šmarne Gore v Kokro. <i>Vladimir Levec</i>	62
Ruška gimnazija. <i>Fridolin Kavčič</i>	69
Poprava tabra in stare slike v taberski cerkvi pri Št. Juriju. <i>S.</i>	76
Izpiski iz stare ordinacijske knjige. <i>A. Koblar</i>	104
Carinska in poštna postaja Podpečjo pri Brdu. <i>Ivan Vrhovnik</i>	117, 166
Prihod cesarja Leopolda I. v Ljubljano in prenos ostankov sv. Peregrine v cerkev sv. Jožefa. <i>Janko Bartl</i>	123
Kake darove je dajalo zagrebško mesto Ivanu Lenkoviču. <i>Janko Bartl</i>	126
Bratovščine na Kranjskem l. 1780.	128
Regesti listin farnega arhiva v Kamniku. <i>A. Koblar</i>	130, 174
Podružnica sv. Nikolaja na Visokem pod Kureščkom. <i>M. S.</i>	216
Doneski k zgodovini cerkvâ in farâ na Kranjskem. <i>M. Slekovec</i>	222
Poziv glede uredbe potresnega opazovanja na Kranjskem. Navod za poročanje o potresih. Potresna lestva	34
Nova geološka preiskava kranjske dežele. <i>Ferdinand Seidl</i>	229

Slovstvo.

Deutschlands südöstliche Marken im 10., 11. und 12. Jahrhunderte von Dr. V. Hasenöhr. <i>Vladimir Levec</i>	37
Fosilne ribe, sp. O. Gorjanović-Kramberger. <i>S.</i>	44
Vjestnik hrvatskoga arheologiškoga društva. <i>S. R.</i>	45
Mince království Českého, izd. Klemen Čermák. <i>Ĵ. V.</i>	45
Nekoliko opazk k sestavku »Laibach in Urkunden des k. Bibliotheks-Archives in Venedig. <i>Dr. Fr. Kos</i>	83

Mali zapiski.

	Stran
Karakteristika slovenskega naroda in meščanov na Kranjskem pred 216. leti. <i>Ž. V.</i>	47
Ples o cerkvenem prošenju na Kranjskem. <i>VI. Levec</i>	48
Cerkev na Jéperci. <i>VI. Levec</i>	84
Slovenska prisega iz l. 1676. <i>VI. Levec</i>	84
Bokalce ali Notranje Gorice? <i>Ž. Novak</i>	115
Slovenska imena ljubljanskih ulic pred 100 leti. <i>Ž. Vrhovnik</i>	116, 147
Kako so popravljali gotске cerkve v 18. stoletju. <i>Ž. Vrhovnik</i>	187
Plače poslov l. 1758. <i>Ž. Vrhovnik</i>	188
Škofa Hrena spominik. <i>Ž. Vrhovnik</i>	238
Slike v ljubljanski frančiškanski cerkvi. <i>M. S.</i>	241
Starinske najdbe. <i>S. R.</i>	46
Prazgodovinske izkopine. <i>S. R.</i>	242
Imenoslovni páberki. <i>Ivan Kunšič</i>	47, 81, 109, 243

Podoba.

Slike na slavoloku v taberski cerkvi sv. Nikolaja pri Št. Juriju	78
--	----

IZVESTJA

Muzejskega društva za Kranjsko.

Letnik VI.

1896.

Sešitek I.

Donesek k životopisu Andreja barona Čehovina.

Spisal Fr. Komatar.

Težko je odločiti, kateri obeh slovenskih topničarskih častnikov, oslavivših se v različnih vojskah 18. in 19. stoletja, ima prednost: Vega ali Čehovin. Prvega pozna po jako dobro spisanih življenjepisih dandanes vsak slovenski izobraženec, žal, da ne moremo reči tega o drugem junaku, dasi stoji med onimi mnogozaslužnimi in redkimi možmi, katerim se na prsih lesketajo tri častna znamenja kot plačilo izredne hrabrosti: srebrna in zlata hrabrostna svetinja in red Marije Terezije. Preteklo je več, nego 100 let, kar so bili ustanovljeni ti lepi znaki hrabrosti,¹⁾ vendar je bilo doslej samo šest²⁾ junakov tako srečnih, da so prejeli vse tri. Toda samo jednemu je bilo usojeno, da je nosil istočasno vse tri svetinje. Do 1848. l. je veljalo pravilo, da se mora vrniti pri prejemu višjega reda nižji red. V tem letu so pa premenili 4. § štatutov iz 1809. l. o podeljevanju hrabrostnih svetinj tako, da se nosi poleg srebrne in zlate hrabrostne svetinje lahko tudi kak višji red. Jedini mož, na čigar prsih se je lesketal poleg

¹⁾ Red Marije Terezije je ustanovila cesarica Marija Terezija 18. junija 1757. l., zlato in srebrno hrabrostno svetinjo pa cesar Jožef II. 1788. l.

²⁾ Militärische Zeitung, l. 1855., št. 99. in 104. in Oester.-ung. Wehrzeitung, l. 1887., 22. jan. navajati samo dva, oziroma tri. Poleg Čehovina so imena drugih petih junakov: Altmann (konjenik), Christ (topničar), Fastner (pešec), Irasky (topničar) in Saintenou (pešec).

omenjenih dveh svetinj še red Marije Terezije, je slavni naš rojak Andrej Čehovin. Navedem naj tu nekoliko podatkov, katere sem nabral v dunajskih arhivih o njegovem življenju in vojevanju, posebno z ozirom na nekatere napake v Lebanovi knjižici: Andreas Freih. von Čehovin (1895).

Andrej Čehovin se je porodil v Gorenji Branici 26. avg. 1810. l. Ljudsko šolo je pohajal v Postojni od l. 1822. do 1825. l. 1827. ga nahajamo na goriški gimnaziji v prvem razredu, kateri je odlično zvršil. V »Liber calculorum« ondesnje gimnazije iz l. 1827. stoji naslednje:

Nom., patria, aetas: Zhehovin Andr. Illy. Kr. Görz Branitza 13; I. Semester: Mores: em., Appl.: acc., Rel.: 1, Ling. lat.: 1, Geogr. et hist.: 1, Math.: em.; II. Semester: Mores: em., Appl.: em., Rel.: em., Ling. lat.: acc., Geogr. et hist.: acc., Math.: em.

Drugi razred je pohajal istotam l. 1828.

Gimnazijski prefekt v teh dveh letih je bil Franc Peesenegger, ravnatelj baron de Lago, veroučitelj Tomaž Hualla in učitelj v prvem in drugem razredu Janez Jurettig.

Leta 1829. ni bil več vpisan na goriški gimnaziji. Kje da je ponavljal drugi razred, nisem mogel zvedeti, dasi sem povpraševal na vse strani.

Tretji razred je dovršil v Rudolfovem 1830. l. V »Matricula Gymnasii Rudolphswertensis ab anno scholastico 1827/8—1831« stoji nastopno:

Dritte Grammatikal-Class 1829/30.

Name u. Alter des Jünglings: Zhehovin Andreas 18 J., Vaterland, Geburtsort, Wohnung: Illyrien, Görz, K. Braniza, N. 164; Nahme und Stand der Aeltern: Vater Markus, Ackermann; Anmerkung: Befreyter.

Neustadl den 18. November 1829.

P. Angelus Gorenz
Gymnasialpräfect.

Kako je napredoval, razvidimo iz knjige: »Calculi Gymnasii Rudolphswertensis pro anno 1818/19 & cct.«

1830, Calculus III. Gram. Class., I. Sem.:

Nomen et actas: Zhehovin Andr. 18 ann., Patria Loc. nat. Domicil.: Carn. Ill. Braniza. 164.; Nomen et Conditio parent.: Pater Marcus Agric.; Mores: 1, Diligentia: diligens, Doctr. Relig.: 1, Ling. latina: 1 ac., Ling. graeca: 1, Geogr. et Hist.: 1 ac., Arithmetica: 1 ac., Adnotatio: Ex. a did.

Četrty razred je pohajal Čehovin 1831. l. v Ljubljani³⁾ in sicer samo prvi tečaj. V katalogu ljubljanske gimnazije iz l. 1831. je navedeno sledeče:

Name und Alter des Jünglings: Zhehovini Andreas, geboren den 26. August 1810; Vaterland, Geburtsort, Wohnung: Braniza bey Wippach; Name und Stand der Aeltern: Markus, Weinwirth; Sitten: 1, Verwendung: 2, Fortgang: Religionslehre: 2, Latein. Sprache, Styl.: 2, Griechische Sprache: 1, Geogr. und Gesch.: 2, Mathematik: 1; Stipendist, Stiffling, Befreyter, Zahlender: Befreyter. Anmerkung: Brachte vom Neustadl Eminenz aus der Geographie und Arithmetik, 1. Classe aus dem Übrigen. Aufgenommen auf Anordnung der k. k. Vicedirection.

Gimnazijalni prefekt je bil v tem letu Frančišek Hladnik, katehet Josip Globočnik in učitelj v četrtem razredu Gregor Dollar.⁴⁾ V katalogu ljubljanske gimnazije iz l. 1831. je prvokrat pisano njegovo ime »Zhehovini,« kar dokazuje, da so že kot dijaku končni *i* dodali imenu, ne pa, kakor trdi g. Leban, še le v vojaškem stanu.

Dne 29. marca 1831. l. je prišel Andrej Čehovin za podtopničarja (Unterkanonier) k prejšnjemu 4. topničarskemu polku. Tukaj je moral pohajati stotnijsko šolo in uriti se v teoretičnih in praktičnih topničarskih vedah. Telesne vaje so

³⁾ J. Leban pravi v svoji knjižici, da je Čehovin obiskoval četrty gimnazijski razred l. 1831. v Celovcu, kar ni res. V »Ljubljanskem Zvonu« l. 1885. stoji celo, da je 7. gimnazijski razred l. 1831. obiskoval v Gorici.

⁴⁾ Direktor, prav za prav nekaj nadzornik, je bil v tistih časih okrožni glavar (Kreishauptmann, circuli capitaneus). To kar je dandanes ravnatelj, imenoval se je »praefectus.« Jaden učitelj je poučeval vse predmete v jednem razredu, samo za verouk je bil še posebej katehet.

obsegale iste predmete, kakor dandanes, samo da je bilo vse bolj komplikovano. Teoretični pouk — posebno v zimskih mesecih — je bil razdeljen v šest razredov. Čehovin se je pridno učil v šoli in narejal dobre skušnje pred komisijo, kateri načelnik je bil poveljnik stotnije. Le tako je mogel vstopiti po dovrstitvi nižjega razreda v višji razred. Dne 21. junija 1832. l. je bil imenovan nadtopničarjem (Oberkanonier), ker je dobro dovršil tretji razred. Pri tej priliki je naredil skušnjo iz naslednih predmetov: nemščine, narekovanja, računstva z všteto tristavko, službe v parku, topničarskega pouka v 1., 2. in 3. razredu in geometričnega risanja. Učnih knjig tedaj niso imeli nobenih, ampak samo »scripta.« Poleg teoretičnega pouka so bile po zimi tudi praktične vaje.

Katerih rečij so se učili takrat vojaki, se razvidi iz naslednje tedenske razporedbe:

Ponedeljek dopoludne: pouk v topničarstvu, računstvo; popoldne: vaje s konjiškimi topi. Torek dopoludne: določevanje daljave; popoldne: pouk v topničarstvu, naravnanje topov. Sreda dopoludne: vaje s topi, branje; popoldne: pouk v topničarstvu, služba v parku. Četrtek dopoludne: vaje s trdnjavskimi topi, pisanje; popoldne: stražna služba. Petek dopoludne: stražna služba; popoldne: vaje z baterijskimi topi, pouk v topničarstvu. Sobota dopoludne: pouk v službovanju, branje vojnih člankov; popoldne: čiščenje obleke, vojašnice itd. Nedelja dopoludne: cerkvena parada, vaje; popoldne: prosto.

Razen tega je bilo še mnogo drugih praktičnih vaj. Ko je Čehovin dovršil vseh šest razredov stotnijske šole in si pridobil nekoliko znanja o logaritmih, imenovali so ga prvim mojstrom (Vormeister). Ker je jako dobro dokončal prej imenovano šolo, so ga poslali na polkovno šolo, da bi se izučil za podčastnika. Ta šola je obsegala dveleten tečaj. V njej so predavali poleg predmetov stotnijske šole obširnije še o prvotnih pojmih algebre, o izračunjevanju kupov krogelj, nekoliko o geometriji, o situvacijskem in črtnem risanju, službi v trdnjajah in pri obleganju. Koncem vsakoletnega tečaja so

izpraševali učitelji Čehovina pred topničarskim brigadirjem. Odgovarjal je vedno jako dobro in je prišel zato na bombardirsko šolo, da se je mogel tam dalje izobraževati.⁵⁾

Bombardirjem so ga imenovali dné 11. aprila 1835. l. in tako je postal ud slavnega bombardirskega voja, ustanovljenega 1. novembra l. 1786. Prvi poveljnik tega voja je bil podpolkovnik Leopold Unterberger. Šola se je nahajala na Dunaju v nekdanjem savojskem zavodu (»Leimgrube«, sedaj »Stiftskaserne«). Bila je zelo čislana ne samo pri topništvu, ampak v celi armadi, ter bila je več nego 50 let topničarska izobraževalnica. Večina imenitnih mož avstrijskega topništva, živečih v oni dobi — nekaj jih še živi —, si je pridobila svoje topničarsko in matematično znanje v bombardirski šoli. Tudi slavni naš rojak Jurij Vega je bil tu »professor matheseos« počenši s 1787. letom.

Kdor je hotel priti v bombardirsko šolo, je moral prej služiti pri kakem topničarskem polku, dokončati ondi izvrstno gori omenjene šole, potem so ga prestavili v bombardirski voj. Te pogoje je izpolnil tudi Čehovin. V bombardirskem voju se je pripravljajl jedno leto v posebnem tečaju in prebil nato vsprejemno skušnjo za šolo. Bombardirska šola je obsegala 7 letnikov, katere so imenovali po različnih matematičnih predmetih. 1. letnik se je zval aritmetika; 2. geometrija; 3. in 4. višja matematika; 5. mehanika; 6. fizika in 7. kemija. Poleg tega so se učili bombardirji še postranskih predmetov: obsežnega topničarskega pouka v vseh razredih, geometričnega in situacijskega risanja, vtrdb, vojaške geografije, zgodovine, taktike, pripravljanja za službo v generalnem štabu in za pobočnika, francoščine in pouka o trdnjavijskih vojskah.

Prvih pet razredov so imenovali navadno nižji tečaj, zadnja dva višji. Pouk je bil samo v peterih zimskih mesecih,

⁵⁾ Poveljnik 4. notranje-avstrijskega topničarskega polka — štab je bil nastavljen v Gradcu — je bil od 1831.—1835. l. polkovnik Ant. Köck pl. Stuckimfeld; imejitelj polka v teh letih je pa bil podmaršal Emerik baron Stein (1827—1835).

v sedmerih poletenskih, to je od maja do konca oktobra, so pa imeli praktične vaje. Čehovin je moral tudi stražiti in opravljati druga dela. Dne 21. julija 1841. l. je bil povišan za ognjarja (Feuerwerker) in dne 11. junija 1847. l. za nadognjarja (Oberfeuerwerker). Prejšnjo šaržo je dobil zato, ker je dovršil izvrstno prvih pet razredov in nato je smel pohajati 6. in 7. letnik. Ako je nedostajalo častnikov, je dobil absolviran učence bombardirske šole v 4. ali 5. letih častniški čin.

V Italiji so začele razne skrivne družbe rovati zoper avstrijsko vlado. Prebivalci Lombardije so se uprli in sardinski kralj Karl Albert je napovedal naši državi vojsko. Radecki je peljal navdušene vojake v boj zoper upornike. Tu se je oslavil med drugimi junaki tudi naš rojak Andrej Čehovin. Vdeležil se je v obeh letih 14. bojov in prask, katere naj omenim le v kratkih potezah.

V začetku vojne 1848. l. je bil Čehovin nadognjar pri konjiški bateriji št. 2 — poveljnik baterije je bil nadporočnik Bauer — brigade kneza Liechtensteina, divizije Wimpffenove, voja fem. barona d'Aspreja. Dne 6. aprila je zapovedal korni poveljnik brigadi, nastavljeni okoli Verone, odkorakati proti Vilanovi (Villanuova) in poslati prednje straže do kraja Montebello. Dne 8. aprila se je vnela pri Montebellu in Montessoriju praska z uporniki (crociati = križarji). Čehovin je streljal jako vspešno z dvema topovoma na tri sovražne topove. General Liechtenstein omenja Čehovina v svojem poročilu o bitki pri Montebellu: »Oberfeuerwerker Czechovini entwickelte viel Umsicht und Kaltblütigkeit.«⁶⁾ Dne 29. maja je bil v boju pri Montanari z dvema granaticama (Haubitze) proti štirim toskanskim topovom. Friderik Liechtenstein pravi o Čehovinu v poročilu (ddto. tabor pri Kazini [Casina], 1. junija 1848. l.): »Ferner haben sich Ober-Feuerwerker Zhehowini und Unter-Kanonier Ruczka durch besondere Kaltblütigkeit hervorgethan. Beide erhielten Streifwunden, verliessen aber ihre Geschütze nicht, trotz des lebhaften feindlichen Feuers. Ersterer

⁶⁾ C. in kr. vojni arhiv. H. A. 1848. Hpt. Armee. 4/125.

entwikelte noch überdies sehr viel Umsicht und Ruhe im Commando der ihm anvertrauten 2 Geschütze, welche das Feuer eröffneten. Ich fühle mich verpflichtet, Beide zur Belohnung mit Medaillen in Antrag zu bringen.⁷⁾ Dné 10. junija je bil pri obleganju Vičence sedem ur z dvema granaticama v boju; streljal je ter pregnal veliko sovražnih topov, ki so bili z okopi dobro zavarovani. Dné 23. julija je sodeloval pri osvojitvi višin (Madonna del Monte) pri Veroni. Streljal je s polovično baterijo (-tremi topovi) pet ur na mnogobrojne nasprotnne topove. Tudi bitke pri Zerbaru in la Berrettari poleg Sommecampagne dné 25. julija se je vdeležil Čehovin s polovično baterijo. Bojujoč se deset ur z mnogimi sovražnimi topi, odlikoval se je tako, da ga je pohvalil brigadir Liechtenstein v svojem poročilu (ddto. Volta, 28. julija 1848. l.): »Oberfeuerwerker Csehovini, welcher, nachdem der Batterie-Commandant Oberlieutenant Bauer geblieben, durch Entschlossenheit und Eifer sich besonders hervorthat, hat einer Auszeichnung mit einer goldenen Medaille sich vollkommen würdig gezeigt.«⁸⁾

Čehovin je prejel s prezidijalnim odlokom št. 7665/P. zaradi hrabrega obnašanja v bitki pri Montanari srebrno hrabrostno svetinjo prvega razreda in zaradi odločnosti pri Sommacampagni z istim odlokom zlato hrabrostno svetinjo.⁹⁾ Ker je pal nadporočnik Bauer v bitki dné 25. julija, imenovali so nadognjarja Čehovina poveljnikom cele baterije. V tej šarži se je udeležil dné 26. julija bitke pri Volti. Odlikoval se je tudi v tem boju, kajti boril se je pet ur s 16. nasprotnimi topovi. Drugi dan, 27. julija, se je boj nadaljeval. Slovenski junak Čehovin je prepodil s svojo baterijo (= šestimi topovi) dvanajst sovražnikovih topov. Maršal Radecki je imenoval dné 28. julija vsled naredbe topničarskega direktorja nadognjarja Čehovina, začasnega poveljnika konjiške baterije št. 2., poročnikom: »wegen seiner vorzüglichen

⁷⁾ C. in kr. vojni arhiv. H. A. 1848. Hpt. Armee. 6/ad 21.

⁸⁾ C. in kr. vojni arhiv. H. A. 1848. Hpt. Armee. 13/244 d.

⁹⁾ C. in kr. vojni arhiv. H. A. 1848. Hpt. Armee. 13/ad 244 y3.

Dienste, die derselbe in dem Gefechte bei Volta geleistet.«¹⁰⁾ (Odlok je bil podpisan v glavnem stanu maršala, v Gazzoldu, s prez. št. 2015.). Dne 28. julija se je začel sovražnik umikati avstrijskim vojakom proti Pozzoli in Cremoni. Dne 29. julija se je odločil sardinski kralj iti za reko Addo, da bi se odahnil. Naši vojaki so dva dneva nadlegovali in preganjali sovražnika, tudi poročnik Čehovin ni zaostal za njimi in se je odlikoval v večjih praskah s polovično baterijo. Sovražniki so se zmerom dalje in dalje umikali, dne 3. avgusta je prišel Karl Albert v Milan, dne 4. avgusta proti poludnevu je stala tudi avstrijska vojna zopet pred upornim mestom. Vnela se je isti dan bitka; Sardinci so bili pregnani iz mesta. Tudi v tem boju je Čehovin sodeloval s polovično baterijo, s katero je prepodil šest nasprotnih topov. Dne 9. avgusta so sklenili premirje in tako je bila končana vojska l. 1848. v Italiji. Toda naš junak Čehovin se je moral še bojovati, in sicer dne 26. avgusta pri Murazzonu s polovično baterijo proti Garibaldijancem.

Častiti bralec bo vprašal, kako je bilo mogoče, da je napadala v prejšnjih časih artilerija sama sovražnika, brez pomoči pehote. To si lahko razlagamo iz tedanje vzgoje topničarjev. V mirnih letih po francoskih vojskah je bila »gibčnost« parola avstrijski artileriji. To tendenco nahajamo posebno okoli 1840. leta, ker je imelo topničarstvo baš tedaj zelo veliko konj na razpolago. Zmirom bolj in bolj se je razširjalo mnenje po vojaških časopisih in knjigah, da artilerija more samo takrat izpolniti svojo nalogo, ako manevruje spretno in spreminja često stališče, med tem pa le poredkoma strelja. To efemerno mnenje je bilo vzrok, da so se urili topničarji najbolj v vozarenju in baterijskih vajah. Baterija je potrebovala jedno minuto, da je predirjala 150 do 200 korakov, se ustavila, odvezala premo od proce in ustrelila. Baterijo, kateri se to ni posrečilo, je gotovo grajal nadzorujoči general. Seveda so se dogodile pri tem vsakovrstne nerednosti. Popolnoma je jasno, da je vplivalo to mnenje mogočno na čast-

¹⁰⁾ C. in kr. vojni arhiv. B. A. Port. 21. 1848.

nike, in da je gnala topničarje v bitki neka ofenzivna sila naprej. In v resnici nahajamo v letih 1848./49. (Schneider, Herle, Čehovin. Scherpon) in 1859. (Neubauer in Prokoš), da celo še l. 1866. (stotnik Gröben) krasne vzglede »topničarskih atak.« Baterijski poveljnik je dirjal v kritičnem trenutku s svojimi topi v galopu tako blizu proti sovražniku, da je bil oddaljen od njega samo 2—400 korakov, ukazal je streljati hitro s kartečami na presenečenega nasprotnika in ga je tako dostikrat prisilil, da se je ustavil, ali pa celo obrnil. Izvrstna organizacija in tudi slava, ki spremlja vsako tako delo, poplačano skoro vedno z redom Marije Terezije, je silila take-rekoč baterijske poveljnike k takemu ravnanju, ako je bila nekoliko ugodna prilika.¹¹⁾

Premirje s Pijemontom ni trajalo dolgo časa; ljudstvo in turinska zbornica sta zahtevala »ad ogni prezzo« vojsko z Avstrijo. Dné 16. sušca 1849. l. so napovedali Pijemontezi vojsko. Radecki je odkorakal čez nekoliko dnij s štirimi voji proti Mortari, kjer se je vnela bitka dné 21. sušca, v kateri se je odlikoval posebno voj »železnega d'Aspreja.« Čehovin je bil poveljnik konjiške baterije št. 2., brigade grofa Kolowrata, divizije nadvojvode Albrehta, družega voja fcm. barona d'Aspreja. Čehovin se je tudi oslavil v bitki pri Mortari, na svetovnoznanem bojišču, ko se je boril s polovično baterijo proti osmerim sovražnim topovom.¹²⁾ Ker Chrzanowski, glavni poveljnik sardinske armade, ni hotel Avstrijcem prepustiti Lomelline ter se umikati proti zahodu, moralo je priti do bitke pri Novari dné 23. sušca. Čehovin se je bojeval tukaj dve uri s polovično baterijo proti 16. in pozneje proti 8. topovom.¹³⁾ Dné 11. maja se je udeležil obleganja Livorna. Grof Kolowrat ga hvali v svojem poročilu (ddto. Livorno, 13. maja, 1849. l.): »Die beiden Artillerie-Offiziere, Lieutenant Csechovini von der Cavallerie-Batterie Nr. 2 und Oberlieutenant Schindler von der Raketten-Batterie, haben sich neuer-

¹¹⁾ A. Dolleccek, Geschichte der österr. Artillerie; 2. zv.

¹²⁾ Glej prilogo 1.

¹³⁾ Glej prilogo 2.

dings als tüchtige, tapfere und kundige Artilleristen gezeigt und verdienen besondere Auszeichnung.«¹⁴⁾ V c. in kr. vojnem arhivu ni poročila, spisanega od Čehovina, o delovanju granatic, katerima je on zapovedoval. Granatici je sprejel Čehovin od konjiške baterije št. 5., katera je bila prideljena 11. maja brigadi kneza Liechtensteina. Ko je prišla baterija omenjenega dne ob 7. uri zjutraj k brigadi, morala je oddati precej dve havbici brigadi generala Kolowrata in poročnik Čehovin je prevzel poveljništvo.

Za junaško vztrajanje v bitkah pri Mortari in Novari je dobil po najvišjem ukrepu Njega Veličastva našega presvetlega cesarja dne 29. junija 1849. l. in prezidijalnem odloku (ddto. glavni stan Monza, 11. julija, 1849. l., št. 5873/P) viteški križ reda Marije Terezije. C. kr. vojno ministerstvo na Dunaju je poslalo z odlokom dne 6. julija 1849. l., št. 5137/MK Čehovinu v Florenco križ in redovna pravila, katere je prejel dne 13. julija.¹⁵⁾ Čehovin je moral lastnoročno spisati prošnjo (ddto. Parma, 6. aprila 1849. l.) za podelitev najvišjega vojaškega odlikovanja. Prošnja je pisana na veliki poli, kakor se navadno pišejo prošnje, adresovana je na cesarja, ker je on veliki mojster reda Marije Terezije, na vnanji strani nima nič »rubruma.« Prošnji je pridejal tri priloge: lastnoročno spisani sestavek »Species Facti« (ddto. Piacenza, 3. aprila 1849. l.) in dve spričevali svoje hrabrosti. Čehovin motivuje svojo prošnjo tako: »Nachdem Euer kais. Majestät als Grossmeister des Militär Marien Theresien Ordens diejenigen Generale, Offiziere der kais. königl. Armee, welche sich durch eine ausserordentliche, kluge oder tapfere Handlung vor Anderen hervorzuthun das Glück hatten und die Gelegenheit haben auch solche ihre Thaten durch hinlängliche authäntische Zeugnisse zu erweisen vermögend sind, durch die Allergnädigste Aufnahme in gedachten Orden ausserordentlich zu be-

¹⁴⁾ C. in kr. vojni arhiv. H. A. 1849. Hpt. Armee. 5/98 bb.

¹⁵⁾ C. in kr. vojni arhiv. B. A. 1849. Port. 270. Trditev Mihaeljeva v »Slovincu« 1885. l. (gl. Leban, str. 20.), da je pripel d'Aspre Čehovinu že 29. junija križec na prsi, je neresnična.

lohnem und nach Beschaffenheit ihrer Verdienste mit dem grossen oder kleinen Ordenskreuze zu zieren geruhen;« zato se upa prositi: »Allerhöchst dieselben geruhen, in Betracht meines Militär Dienstes, welcher in beiliegenden Species Facti und Zeugnissen umständlich beschrieben und von den erforderlichen Zeugen durch ihre eigenhändige Unterschrift und ihr Siegel bestätigt werden, mich in den Militär Marien Theresien Orden allergnädigst aufzunehmen.«¹⁶⁾ Kar navaja Hirtenfeld v knjigi »Der Militär Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder« pri Čehovinu za spričevalo njegga hrabrosti, je samo spis našega rojaka v »Species Facti,« katerega je Hirtenfeld zabil in pre naredil po svoje, kar so posneli in prepisali drugi Čehovinovi življenjepisci. Tako je zelo pripravno in lahko spisavati biografije. Red Marije Terezije so morali vrniti po Čehovinovi smrti na Dunaj; križ se hrani sedaj z redovnim trakom (rudeče-belo-rudečim) vred v krasnem c. in kr. vojnem muzeju v arsenalu.¹⁷⁾ Nahaja se v drugi dvorani v prvem nadstropju, v omari št. 305., kjer leži v prvi vrsti na drugem mestu. Na desni strani Čehovinovega križca vidimo križ Kr. Hubelna, podpolkovnika pri cesarskih lovcih, na levi strani pa križ Lazarja pl. Mamule, polkovnika v inženirskem voju, ki sta dobila isti dan red Marije Terezije, kakor Čehovin. Bila je ta CLIII. promocija, pri kateri je dobilo 41 častnikov red Marije Terezije, in sicer je prejelo šest častnikov komanderski, pet in trideset pa viteški križec.

Dne 1. novembra 1849. l. je bil Čehovin povišan v nadporočnika in premeščen od bombardirskega voja¹⁸⁾ k prej-

¹⁶⁾ Arhiv c. in kr. vojaškega reda Marije Terezije. FIV., Z. 49/1. V tem arhivu hranijo tudi od Čehovina lastnoročno pisana potrdila, da je resnično prejel križec in redovne štatute.

¹⁷⁾ Cesar je ukazal vsled želje cesarjeviča Rudolfa dne 11. svečana 1886. l., da se morajo križi shraniti v vojnem muzeju in ne več v pisarni reda. Vegov križ se tu ne nahaja, pač pa drugega slovenskega junaka, Josipa barona Novaka.

¹⁸⁾ Poveljnika bombardirskega voja v tej dobi sta bila: polkovnik Fr. Sontag pl. Sonnenstein (1833—1843) in polkovnik Josip Jüttner (1843—1850).

šnjemu 2. topničarskemu polku. Toda tedaj bi ne bil avanzoval več tako hitro, da ni imenoval cesar izredno in iz posebne milosti dné 16. decembra 1852. l. mnogozaslužnega častnika stotnikom druge vrste pri prvem ulanskem polku.¹⁹⁾ Kmalu pa so ga premestili zopet k topništvu, in sicer meseca sušca 1854. l. Prišel je kot stotnik druge vrste k prejšnjemu drugemu polku²⁰⁾ in meseca septembra 1854. l. je bil povišan v stotnika prve vrste pri prejšnjem osmem polku.²¹⁾

Uradne listine nam slikajo Čehovina kot vojaka tihe in mirne nravi, dobrovoljnega značaja. V delovanju je bil odločen, zelo vztrajen in je hitro vse uznal. Topničarske vednosti si je osvojil popolnoma, teoretične in praktične. Govoril je dobro in pravilno slovenski, nemški in italijanski, zelo malo poljski, nekoliko tudi latinski. Pisal je pravilno slovenski in nemški, deloma laški. Bil je tudi dober plavač. Pri ulancih si je prizadeval zlasti, da bi se izuril v novem poklicu, toda vkljub veliki pridnosti je imel le malo vaje, zato so ga priporočili predstojniki, naj se premesti zopet k topništvu. Po vojskinih letih je vedno bolehal, še-le pri ulancih se je zboljšalo nekoliko njega zdravje. V boju je bil hraber, s premislekom je začel vsako delo, a pri tem je bil odločen in hiter v izršitvi. Proti predstojnikom se je vedel spoštljivo, s tovariši je bil uljuden ter je rad občeval z njimi. Vojakom je bil skrbljiv oče, ves polk ga je spoštoval; v družbah se je vedel vedno dostojno.

¹⁹⁾ Imejtelj polka je bil general konjice Karl grof Civalart (1844—1865), poveljnik pa polkovnik Viljem baron Koller.

²⁰⁾ Imejtelja drugega topničarskega polka sta bila: fcm. V. Sonntag pl. Sonnenstein (1844—1852) in podmaršal Fr. vitez Hauslab (1852—1865), med tem so bili poveljniki polka sledeči polkovniki: Jos. Dietrich pl. Hermannsburg (1842—1849), Leopold Trösch (1849—1851), Karl Stein (1851—1852) in Viljem Hofbauer pl. Bauernfeld (1852—1855).

²¹⁾ Pri novi organizaciji topništva meseca junija 1854. l. so razdelili prejšnji drugi polk in naredili iz njega 1., 8. in 9. top. polk. Imejtelj osmega top. polka je bil Jos. baron Smola (1854—1857), poveljnik pa polkovnik Ad. pl. Stark (1854—1859).

Leban omenja na strani 51., da so našli v zapuščini Čehovinovi tudi podobo slavnega bana Jelačića in da je zapisal Jelačić pod podobo svojeručno: »Što Bog dade i sreča junacka!« Ta napis dobimo prvokrat na ščitu, katerega so darovale domoljubne gospé meseca septembra 1849. l. slavnemu rešitelju monarhije v viharnih časih.

Uradno so pisali Čehovina navadno: »Czechovini«; v vojaških šematizmih l. 1850. in 1851. sem našel tudi pisavo »Zehovini«, ko je naveden med vitezi reda Marije Terezije; poleg tega se dobe še druge pisave, n. pr. celo: »Szechovini.« V šematizmu l. 1850. nahajamo Čehovinovo ime na 54. mestu med nadporočniki 2. topničarskega polka. Čehovin je bil povišan dné 20. junija 1850. l. v baronski stan; prej je bil samo vitez, ker dobi vsak, kdor prejme red Marije Terezije, »eo ipso« viteški stan. Zato najdemo v šematizmu l. 1850. Čehovina zaznamenovanega kot viteza. L. 1851. je bil Čehovin v vrsti nadporočnikov 2. topničarskega polka 32., l. 1852. pa 25., l. 1853. je bil v vrsti ritmojstrov drugega razreda 5., l. 1854. v vrsti stotnikov druge vrste 12., l. 1855. v vrsti stotnikov prve vrste 11. L. 1848. šematizem ni izšel, oni 1849. l. pa je le v rokopisu ohranjen in Čehovinovo ime se ne nahaja v njem.

Dné 27. julija 1855. l. je prišel Čehovin iz svojega garnizijskega mesta Mantove v sloveče toplice Baden pri Dunaju, da bi si utrdil pokvarjeno zdravje, toda našel je mesto zdravja smrt. Umril je že 10. septembra 1855. l. Dné 12. septembra je bil njegov pogreb, pri katerem so bili navzoči: nadvojvoda Viljem, imejitelj 6. topničarskega polka, fcm. baron Hess, podmaršali baron Kempen, baron Fürstenwärther, pl. Herbert in pl. Reiche, generalna majorja baron Martinić in vitez Hablitschek in več nego 60 topničarskih častnikov, ki so prihiteli z Dunaja in Dun. Nov. Mesta skazat zadnjo čast hrabremu tovarišu. Sprevodu pridružilo se je tudi več nego 50 v Badnu navzočih častnikov, velika množica prebivalcev in topličarskih gostov. Tako so ljubili ljudje Čehovina — najhrabrejšega moža Radeckega vojne. Žal, da nisem mogel zaradi osornosti

nekaterih gospodov v Badnu dobiti izpiska iz mrliške knjige in zdravniških zabeležek o njegovi bolezni in smrti. C. in kr. vojno ministerstvo je ukazalo pomladi 1887. l. postaviti na badenskem pokopališču spomenik slavnemu slovenskemu junaku. Ravnateljstvo c. in kr. vojnega arhiva je zapovedalo vojnemu ministerstvu (ddto. 22. dec. 1886. l. K. A. Nr. 404), da naredi načrte za spomenik in napis. Ministerstvo je predložilo 8. jan. 1887. l. vse načrte. Prvotni napis za spomenik so pozneje nekoliko premenili. Za napis na podnožju predlagalo je ministerstvo štiri reke: 1) »Fortitudini« (= deviza reda Marije Terezije), 2) »Fortitudini Patria,« 3) »Der ritterlichen That der schönste Lohn,« 4) »Dem Andenken des Tapfersten der Tapferen im Radetzky's Heer.« Ravnateljstvo vojnega arhiva je nato izbralo drugi rek. Čestiti bralci mi bodo pač odpustili, ako jim podam tudi jaz nagrobni napis, ker je v Lebanovi knjižici nekoliko napačen. Slove tako:

ANDREAS
FREIHERR VON
ZHEHOVINI
HAUPTMANN DES K. K. FELDARTILLERIE REGIMENTS № 8,
GEBOREN 1810 ZU BREINOZO IM KÜSTENLANDE;
FÜR BESONDERE TAPFERKEIT ALLERHÖCHST AUSGEZEICHNET:
ALS OBERFEUERWERKER,
AM 29. MAI 1848 BEI MONTANARA
MIT DER SILBERNEN TAPFERKEITS MEDAILLE 1. KLASSE,
AM 25. JULI 1848 BEI SOMMA CAMPAGNA
MIT DER GOLDENEN TAPFERKEITS MEDAILLE,
ALS UNTERLIEUTENANT,
IN DEN SCHLACHTEN BEI MORTARA UND NOVARA,
AM 21. UND 23. MÄRZ 1849, MIT DEM RITTERKREUZE
DES MILITÄR MARIA THERESIEN ORDENS.
GESTORBEN ZU BADEN
AM 10. SEPTEMBER 1855.
FORTITUDINI PATRIA

Spomenik je oddaljen od glavnih vrat pokopališča dobrih devet korakov; sestoji iz podnožja, vzdane plošče in krogle s križem, ki je na vrhu spomenika. Ves spomenik, razen spominske plošče iz modrega mramorja in pozlačene železne

krogle z križem, je narejen iz peščenika (Sandstein). Družba sv. Cirila in Metoda v Ljubljani bo izdala Čehovinov življenjepis, v katerem bo naslikan tudi njegov nagrobni spomenik.

Ves spomenik je približno 2 m 30 cm visok. Za njim je nakopičena gomila, ki je nekako poldrug meter visoka in meri počez dobra dva metra. Gomila je sestavljena iz konglomeratnega kamenja, izmed katerega raste bradavičnik (*Sedum Anacampseros* L.). Okoli gomile je vsajenih pet *Thuja orientalis* L., in sicer se nahajajo na levi strani, ako se gre od vhodnih vrat proti spomeniku, tri drevesa, na zadnjem koncu in na desni strani gomile pa po jedno drevo. Cel spomenik nareja na človeka jako prijeten vtis, posebno po letu, ko je gomila vsa zelena. Nahaja se v zelo dobrem stanju, zato se pa moramo zahvaliti varuhu pokopališča, ki poravnava vse troške iz svojega žepa.

Želeti je, da dobimo skoro Čehovinov življenjepis popolnejši, nego so bili dosedanji, kar se da doseči, ako se porabita tudi arhiva v Lvovu in Košicah.²²⁾

Priloga 1.

Tapferkeits Zeugnis.

In dem Gefechte bei Mortara am 21ten März 1849 brachte Herr Lieutenant Andreas Zehovini, Commandant der Cavallerie Batterie Nr. 2, nachdem er zuvor bis auf 400 Schritte Entfernung vom Feind recognoszirt, gleich beim Beginn des Gefechtes, nach Überwindung vieler Terrainhindernisse, links der Strasse, in der Höhe der Plänkler des 9ten Jäger Bataillons, in der Entfernung von 1000 Schritte der feindlichen Geschütze, eine halbe Batterie ins Feuer. Sie wurde so vor-

²²⁾ **Pripomnja.** V glavni knjigi (Grundbuch) ulanskega polka št. 1. je navedeno, da je bil Andrej Čehovin unovačen dne 9. aprila 1831. l. k 4. topničarskemu polku. 1. julija 1832. l. je bil povišan v topničarja; 21. aprila 1835. l. so ga prestavili k bombardirskemu voju; 14. aprila 1841. l. je bil reangaževan kot namestnik za novince Josipa Cossmatza 4. top. polka na nadaljna 14. leta; 1. avgusta 1841. l. je bil povišan v ognjarja; 21. junija 1847. l. pa v nadognjarja. *Pisatelj.*

theilhaft placirt, dass sie von dem weit überlegenen starken feindlichen Geschützfeuer keinen Schaden erlitt, dagegen den Feind so wirksam beschoss, dass er wegen grossen Verlust die Position ändern und endlich weichen musste.

Wie hierauf unsere Truppen vorrückten und der Feind neuerdings ein heftiges Geschützfeuer entwikelte, nahm genannter Herr Lieutenant die halbe Batterie auf Kartätschen-Distanz in Trapp vor, und beschoss so mörderisch den Feind, dass er wegen grossen Verlust das Geschütz zurück zog und in solche Unordnung kam, dass hierauf gestürmt wurde, wobei fünf Geschütze, mehrere Munitionswägen, sehr viele Waffen und bei 2000 Gefangene gemacht wurden.

Die Unterzeichneten können bei ihrer Ehre und Pflicht nicht allein dieses ruhmvolle Betragen des Herrn Lieutenant Andreas Zehovini durch gegenwärtiges Zeugniß bestätigen, sondern sie gestehen auch, dass nur durch dessen unerschrockene, umsichtsvolle Leitung und verheerende Wirkung der halben Batterie ermöglicht wurde, ohne grossen Verlust zu erleiden, sich obigen Resultates zu erfreuen.

Pavia, am 30ten März 1849.

Knapp m. p.

L. S. *Lieut. von E. H. Franz Carl*

52t. Inf.-Rgt.

Segalla m. p.

Oberlt. im 9t. Jäger Baon.

Pittinger m. p.

L. S. *Oberstlieut. Artill. Command:*

beim 2. Armee-Corps.

L. S.

Weiss m. p.

Obst.²³⁾

Nettwall m. p.

L. S. *Weiler m. p.*

Oberst.²⁴⁾

L. S.

Rittmeister Adjutant beim

Herrn Generalen Graf
Kolowrat.

L. S. *Rud. von Schmidt m. p.*

Oblt. Bat. Adj.²⁵⁾

L. S.

Karl Klinger m. p.

Hptmann. u. Batt. Respi-
zirungs-Commandant.

²³⁾ Polkovnik Weiss Fr. pl. je bil poveljnik notranje-avstrijskega lovskega batalijona št. 9.

²⁴⁾ Polkovnik Ant. Weiler pl. Weiserche je bil poveljnik pešpolka Franc Karl št. 52.

²⁵⁾ Nadporočnik Rudolf Schmidt pl. Schwarzenschild je bil batalijonski pobočnik v pešpolku št. 1.

»Ich erfülle eine meiner angenehmsten Pflichten, indem²⁶⁾ ich das vorliegende Zeugniß dem tapferen u. herzhaften Lieutenant Zhehovini vollen Inhalts bestätige.«

L. S.

Kolowrat m. p.

Gen.-Maj. und Brigadier obig: Cav. Batterie Nr. 2.

Priloga 2.

Tapferkeits Zeugniß.

Wie in der Schlacht bei Novara am 23. März 1849 das Gewehrfeuer sich entwickelte, und der Feind das Annähern und Entwickeln der Division Sr. Kaiserlichen Hoheit Erzherzog Albrecht durch starkes Geschützfeuer hinderte, wurde durch Herrn Lieutenant Andreas Zhehovini, Kommandanten der Kavallerie Batterie Nr^o 2, eine halbe Batterie nach Beseitigung vieler Terrain-Hindernisse rechts der Strasse durch die Felder im Trapp auf die Höhe der Plänkler des 9ten Jäger Bataillons, einer Entfernung von 800 Schritte, der 16 auf die auffahrende halbe Batterie heftig feuernden feindlichen Geschütze, ins Feuer gebracht, und wirkte so mörderisch, dass in der Kürze drei feindliche Geschütze demontirt und sehr viele Feinde und Pferde erschossen und plessirt wurden.

Wie jedoch nach längerer Zeit der Feind mittelst einer Granate ein Geschütz in die Luft sprengte und anzündete, bereits 1 Mann und drei Pferde erschoss, sieben Mann und fünf Pferde plessirte, nahm genannter Herr Lieutenant, die gefährliche Lage des 9ten Jäger Baons und Franz Karl Infanterie bemerkend, schnell die zwei Geschütze in Trapp auf Kartätschen-Distanz vor und feuerte so mörderisch auf die stürmenden feindlichen Massen, dass zwei ganz auseinander gesprengt, sehr viele Feinde erschossen und plessirt und der Sturm für diesen Augenblick vereitelt wurde.

Während dieser Zeit noch heftiger durch das feindliche Feuer beschossen, wurde ein zweites Geschütz durch den

²⁶⁾ Za »indem« stoji po pomoti besedica »dem.«

Feind demontirt, und mit dem Einen noch so lange mörderisch geschossen, bis die Munition ausging, und das 9te Jäger Battaillon und Franz Karl Infanterie durch eben angelangte Kaiser-Jäger unterstützt, sich noch zurückziehen konnten.

Gleichzeitig liess erwähnter Herr Lieutenant die zwei demontirten Geschütze mittelst vorhandenen Requisitten derart in der Eile zusammen radeln, dass sie dann weggeführt, mithin gerettet wurden.

Diese durch Herrn Lieutenant Andreas Zhehovini mit besonderer Umsicht, Geistesgegenwart und Bravour ausgeführte That können die Unterzeichneten bei Ihrer Pflicht und Ehre nicht nur als Augenzeugen bestätigen, sondern gestehen auch, dass ohne dessen Ausharren und mörderischer Wirkung bis zum Anlangen der Kaiser-Jäger, das 9te Jäger Battaillon und Franz Karl Infanterie durch den weit stärkeren Feind ganz aufgerieben worden wären.

Novara, am 28ten März 1849.

L. S. *Anton Bron Marensi m. p.* L. S. *Ÿ. Segalla m. p.*
Lieut. im 9. Jäger Baon. *Oberlt. im 9ten Jäger Baon.*

Nettwall m. p.
L. S. *Rittmeister Adjutant beim H. Generalen Graf Kolowrat.* L. S. *Mikulits m. p.*
Haupt. im 9ten Jäger Batt.

L. S. *Rudolph v. Schmidt m. p.* L. S. *Weiss m. p.*
Oberlt. Bat. Adj. *Obst.*

Anton Horák m. p.
L. S. *Lieut. bei Kaiser Inft. u. Ord. Off. beim H. General Graf Kolowrat.* L. S. *Karl Klinger m. p.*
Hptmann. und Batterie Respirirungs Kommandant.

»Ich erfülle die mir sehr angenehme Pflicht, indem ich das vorliegende Zeugniß dem tapfern u. muthigen Lieutenant Zhehovini als Augenzeuge hestättige und noch beifügen muss, dass er durch seine Ausdauer und dem heftigen Feuer, welches er aus nur einer halben Batterie (von welcher nach und nach 2 Geschütze demontirt wurden) auf den Feind schleuderte — den von mir befehligten rechten Flügel vorzüglich unterstützte, so wie es nur seiner rastlosen Thätigkeit allein

zuzuschreiben ist, dass beide demontirte Kanonen, von denen die Eine in Flammen war — nicht in die Hände des Feindes fielen.«

L. S.

Kolowrat m. p.

Gen. Maj. u. Brigadier obiger Cav. Batterie Nr. 2.

»Nachdem ich selbst diese Batterie vorrücken liess, der Gang der Schlacht mich mehrmahlen zu dieser tapferen Batterie führte, so war ich mehrmahlen Augenzeuge deren ausgezeichneten Ausdauer und bewunderungswürdigen Tapferkeit, ebenso der Schnelligkeit, mit welcher die demontirten Canonen hergestellt. Das eine übrig gebliebene Stück der mehr links stehenden $\frac{1}{2}$ Batterie blieb allein und widerstand dem Feuer 12 Canonen mit dem Feuer dem Herrn F. M. L. Hess mir begegnete. Es ist eine der tapfersten Thaten, deren ich bei der Artillerie Zeuge gewesen bin.«

D'Aspre m. p.

F. Z. M.

Iz domače zgodovine.

II.

Kdaj so Slovenci prišli v svojo sedanjo domovino?

Spisal dr. Fr. Kos.

Brez dvoma se je dosihmal po slovenskih knjigah in časopisih največ pisalo o jedni točki slovenske zgodovine, namreč o vprašanju, so li Slovenci bivali že pred Kristusom po svoji sedanji domovini, ali pa jo naselili še le konec šestega stoletja po Kristusu. Najbolj se je trudil Davorin Trstenjak, da bi dokazal, da so Slovenci stanovali že v predzgodovinski dobi po zemlji ob Dravi, Savi, Soči in Muri.¹⁾

¹⁾ Navedem naj tu le nekoliko sestavkov, v katerih razpravlja Davorin Trstenjak o rečenem vprašanju: Starozgodovinski pomenki. (Novice, 1853.) — Kaj pomeni ime Pannonia? (Novice, 1853.) — Kakošna je sorodnost Slavenov z Indianci? (Novice, 1853.) — Rimska cesta od

Trstenjaku so pritrdili še nekateri drugi slovenski pisa-

Akvileje čez Emono. (Novice, 1854.) — O imenih rek Save, Drave, Mure itd. (Novice, 1854.) — Deus Chartus. (Mittheilungen des hist. Ver. f. Krain, 1854, str. 49 in 57.) — Über die Japoden. (Mittheilungen f. Krain, 1855, str. 14.) — Über zwei Wörter aus der Sprache der alten Pannonier. (Mitth. 1857, str. 55.) — Laburo ex voto sacrum. (Mitth. 1857, str. 79.) — Über den Gott Jarmogus. (Mitth. 1857, str. 108.) — Über die Göttin Noreja. (Mitth. 1857, str. 135.) — Über die Göttin Adsalluta. (Mitth. 1857, str. 139.) — Über die Bedeutung des Namens Aemona. (Mitth. 1857, str. 150.) — Über den Gott Latovius. (Mitth. 1858, str. 1—8.) — Über die Lage und Namensbedeutung der römisch-slovenischen Mansio Longaticus. (Vodnikov Spomenik, na svitlo dal E. H. Costa, str. 226.) — Kako daleč je segala zemlja starih Japudov? (Novice, 1858, št. 51 in 52.) — O starih Karnih. (Novice, 1859.) — Viduae solithanae. (Novice, 1859, str. 131.) — Je li bil sv. Jeronim Slovan? (Novice, 1859, št. 26.) — O Polkonjih, Pesjanih in Pesoglavcih. (Novice, 1860, str. 42, 50 in 58.) — Od kod so Kelti prišli v Norikum in Panonijo? (Novice, 1860, str. 163, 179, 376 in 384.) — Novi dokazi, da Panonci so bili Slovenci. (Novice, 1863, str. 18 in 26.) — Slovenska imena na slovensko-rimskih spomenicih. (Novice, 1863, str. 140.) — Lacus Lugeus = Cerknisko jezero. (Novice, 1863, str. 218.) — O Belinu, bogu starih slovenskih Karnov in Norencev. (Novice, 1864, str. 185, 208, 226, 251, 258 in 266.) — Kerons in Ger, narodni božanstvi starih Korótanov. (Glasnik, 1865, str. 183—188.) — O nekdanjih Slovanih v Retiji in Helveciji. (Glasnik, 1866, str. 257—263.) — O stari Akvileji. (Glasnik, 1867, str. 239—242.) — Nov dokaz, da so starodavni Panoni bili Slovani. (Novice, 1867, str. 387 in 394.) — Bato, znamenovanje za najvišega glavarja pri nekdanjih Panonih. (Novice, 1867, str. 288, 295 in 306.) — Raziskavanja na polji staroslovenske zgodovine. (Narodni koledar in letopis Matice slov. za leto 1869, str. 1—34. — Letopis Matice slov. za 1871, str. 159—172.) — Raziskavanja na polji staroslovenske mythologije. (Letopis Matice slov. za leto 1869, str. 1—24. — Letopis Matice slov. za leto 1870, str. 1—25. — Letopis Matice slov. za leto 1871, str. 172—192.) — Sv. Hieronym, je li Slovan? (Vestnik, znanstvena priloga Zori, 1873, str. 52 in 68.) — Slovanski elementi v venetščini. (Vestnik, znanstvena priloga Zori, 1874, str. 9, 38 in 57.) — Slovanski elementi v venetščini. (Letopis Matice slov. za leto 1874, str. 1—74. — Letopis za leto 1875, str. 3—153. — Letopis za leto 1876, str. 5—91. — Letopis za leto 1877, str. 5—91. — Vse to je izšlo tudi v posebnih zvezkih.) — Komentari k zgodovini Salašanov, Japudov, Venctov, Ligurov, Skordiskov, ligurskih, karnskih, noriških, podunavskih in karpatskih Tauriskov. (Letopis za 1874, str. 156—179.) — Nestorjevi Vlahi. (Kres, 1886, str. 51—63.) — Črtice iz ethno- in topografije nek-

telji, kakor Hitzinger,²⁾ Sila³⁾ itd. Tudi nekoliko neslovenskih učenjakov se je poprijelo mnenja, da so bili Slovani že pred Kristusom v srednji Evropi, med njimi v prvi vrsti Šembera v svoji knjigi »Zapadni Slované v pravéku.« Jan Kollár je dokazoval v svoji knjigi »Staroitalia slavjanska,« da so Slovani nekdanj živeli po vsi Italiji.

Trstenjak in drugi, ki trdijo, da so bili že nekdanji Panonci, Noriki, Veneti itd. slovenske narodnosti, hočejo to dokazati posebno s pomočjo etimologije. Oni razlagajo imena krajev, rek, gora itd., katera so bila v rabi že za časa Rimljanov, iz slovanščine. Bilo bi odveč, ako bi hotel tu naštevati vsa dotična izvajanja; omenim naj le nekaj malega.

Rekel sem, da je Šembera dokazoval v prej imenovani knjigi, da so bili Slovani že pred Kristusom v srednji Evropi. A ne samo to, on je tudi trdil, da se je slovanski živel takrat razprostiral do Rena. Nekdanji Markomani so mu Moravani, Langobardi, ki so bivali poleg dolnje Labe, so Lukobrdani, Suevi pa, ki so imeli svoje sedeže v srednjem Polabju, so »Slavi« ali Slovani.⁴⁾

Znano je, da pravijo Nemci nekaterim Slovanom »Winden« ali pa »Wenden.« Slovani se sami tako ne imenujejo in tudi ne slišijo radi te besede. Ker torej tujci zovejo včasih Slovence Winden in lužiške Slované pa Wenden, proglasili so nekateri slovanski pisatelji vse Winde za Slované. Po njih mnenju pa niso samo »Windi« slovanske krvi, temuč vsi tisti narodje, kateri so imeli kako jednako ime, kakor Veneti

danjega Norika in Panonije. (Kres, 1886, str. 154—164, 231—241, 319—331.) — Pannonica. Spomeniški listi, 1887, 8°, 31 strani.

²⁾ Glej njegov sestavek »Zur Frage über die ältesten Bewohner der innerösterreichischen Länder.« (Mittheilungen des hist. Ver. f. Krain, 1855, str. 33—75.)

³⁾ Glej njegovo knjigo »Trst in okolica. Zgodovinska slika.« 1882.

⁴⁾ Z jednako pravico bi lahko kdo trdil, da so bili afrikanski Zuavi nekdanj tudi Slavi ali Slovani. — Najbrže bi bil Šembera tudi Gotc, katerim so kraljevali Vidimir, Walamir, Theodemir itd., proglasil za Slované, ako bi se ne bil ohranil njih jezik v spisih gotovskega škofa Ulfile.

po sedanjem Beneškem, Vindeliki (Vindi ob Liku = Lech) po zahodnem Bavarskem in bližnjem Švabskem⁵⁾ ter še celo Homerjevi Heneti. Na ta način so postali Slovani v tem ali onem spisu tudi Vandali. Mesta Vindobona (sedanji Dunaj), Vindonissa (v sedanji Švajci) itd., so po nazorih teh mož prvotno slovanska mesta. Lacus Benacus (Gardsko jezero) in Lacus Venetus (Bodensko jezero) ste bili slovanski jezeri. Ker so se Slovani razprostirali do Rena, kakor misli Šembera, moramo se le čuditi, kje se je dobilo toliko Nemcev, da so mogli ponemčiti slovanske prebivalce med Renom in Labo.

Tudi po bretagne-skem polotoku v severozahodni Galliji so bivali Veneti. So li bili tudi ti Slovani?⁶⁾ V južni Britaniji je bilo mesto Vindogladia, v južni Galliji pa Vindomagus in Vindalium. So li bila tudi ta mesta slovanska? Nazadnje bi lahko kdo vzkliknil, ako bi hotel verjeti vsem etimologičnim trditvam, da so bivali skoraj po vsi Evropi sami Slovani, le v Rimu se je še govorilo latinski, v Atenah pa grški.

Rekel sem, da se tisti, ki hočejo dokazati slovensko narodnost prebivalcev, živčih v rimski dobi po naši domovini, opirajo v prvi vrsti na etimologijo. Navedem naj nekoliko zgledov:

Trstenjak pravi,⁷⁾ da se ime Pannonija »lahko«⁸⁾ razlaga iz slovenščine. Potem nam predlaga kar dvojno razlago, prvo iz korenike »pâ« = ernähren (panovina = Futterland), drugo iz »pana,« kar bi pomenjalo mužo ali mlakužo. Omenim naj, da slovensko-nemški slovar, katerega je uredil M. Pleteršnik,

⁵⁾ Trstenjak prišteva Vindelike Keltom. (Pannonica, str. 4.)

⁶⁾ Poženčan (M. Ravnikar) piše v svojem sestavku »Sled Slovencev po zemljopisu stare Evrope« (Letopis Matice slov. za 1869, str. 41), da so bili ti Veneti tudi Slovani. Jednako trdi Trstenjak (Letopis Matice slov. za 1871, str. 167 in dalje), da so bili galski Veneti slovanske narodnosti.

⁷⁾ Kres, VI (1886), str. 56.

⁸⁾ »Lahko« pa tudi iz kakega drugega jezika. Vprašanje je, kaj je pravo.

ne pozna besed »panovina« in »pana.« Zakaj dve razlagi? Le jedna more biti prava.

Savus izvaja Trstenjak jedenkrat iz glagola suti (auschütten), potem iz glagola sijati, sevati (scheinen) in nazadnje iz sav = žolt.⁹⁾ Katera razlaga je prava? Recimo, da nobena izmed teh. Besede »sav« nisem dobil v najnovjšem slovenskem slovarju.

Ime Juvavum (sedanji Solnograd) pomenja po Trstenjakovi razlagi mesto, v katerem je rastle obilo iv. (Iva = Bachweide.¹⁰⁾

Virinum je bilo rimsko mesto na koroški zemlji. Trstenjak razlaga ime tega mesta iz korena »ver, var, berun« = Eber, ali pa iz »vira, vir, vair« = Mann.¹¹⁾

Panonci so poznali neko pijačo, narejeno iz vode in žita, ter jo zvali »sabajum.« Ker so bili po Trstenjakovih mislih Panonci slovenske narodnosti, mora biti tudi beseda sabajum slovenska. Pravilna oblika bi bila po Trstenjakovem izvajanju »zobaj« ali »zobovina.«¹²⁾

Pivu so rekli Panonci »camum.« Tudi tu ni Trstenjak v zadregi ter trdi, da camum je kamenovo pivo (Steinbier.¹³⁾

Ti zgledi naj zadostujejo. Iz njih je razvidno, da je dobil Trstenjak za vsako ime, katero je zaznamovalo za časa Rimljanov po naših krajih kako mesto, goro, reko itd., kak koren (včasih tudi po več) v slovenščini, slovanščini ali pa v katerem koli jeziku in ime je bilo razloženo ter naj priča o resničnosti njegove teorije.

Je pa li tako razlaganje v resnici pravo? Ko sem čital Trstenjakove spise, prepričal sem se, da so njegove trditve

⁹⁾ Mitth. f. Krain, 1855, str. 48. — Kres, VI., str. 59.

¹⁰⁾ Narodni koledar in letopis Matice slov. za 1869, str. 27. — Kres, VI, str. 234.

¹¹⁾ Mitth. f. Krain, 1855, str. 49.

¹²⁾ Pannonica, str. 15. — Vestnik, znanstvena priloga Zori, 1873, str. 68. — Ko bi ljudje tako pijačo zobali, ne bila bi ta razlaga pre-slaba. Sicer pa ne nahajam v Pleteršnikovem slovarju besede »zobaj«, »zobovina« pa ne pomenja nikakoršne pijače.

¹³⁾ Pannonica, str. 23.

jako dvomljive vrednosti. Na ta način je mogoče vse dognati. Vzeti je treba v roke slovar tega ali onega jezika, pa hajdi na delo! Danes lahko dokažem, da so živeli po Panoniji in Noriku sami Slovenci, jutri prepričam vsakega, da so bili dotični prebivalci sami Kelti, pojutrišnjem mi bo moral vsak verjeti vsled mojih dokazov, da so bili ti ljudje od prvega do zadnjega zgolj Grki itd.¹⁴⁾ Etimologija je podobna deklaciji, ki gre kaj rada k nasprotniku v službo. Mogoče je, da kdo poreče, naj dokažem, da Trstenjakove razlage niso prave. Odgovoriti moram na to, da je dostikrat lahko kaj trditi, a jako težko dokazati, da je dotična trditev napačna.

Sila ¹⁵⁾ pravi, da je za »Tergeste« (sedanji Trst) znanih 15 razlog, med njimi tudi dve slovenski. Gotovo je, da je med vsemi temi razlagami le jedna prava, ali pa nobena; vse druge so napačne. Jednako bi lahko za vsako drugo krajevno ime nabrali po 15 etimologičnih razlag. Ako bi jih za kako ime še ne bilo toliko, lahko se še skujejo. Koliko jih bo med temi v resnici pravih, je veliko vprašanje.

Trstenjak je primerjal v svojih razpravah ¹⁶⁾ beneško narečje s slovanskimi jeziki ter se prepričal, da imajo Benečanje mnogo izrazov, kateri so v rabi tudi med Slovani. To mu je nov dokaz, da so bili stari Veneti slovanske narodnosti. Po mojih mislih je tako sklepanje napačno. Marsikak jezikoslovec bi lahko našel v narečju goriških Slovencev mnogo laških izrazov. Bi li smel vsled tega trditi, da so goriški Slovenci prav za prav poslovenjeni Italijani?

¹⁴⁾ Meka, Medina, Moka, Maskat, Aden, Sana itd. so mesta v Arabiji. Prav tako lahko, kakor Trstenjak izraze: sabajum, camum, Virunum, Juvavum itd., izvajal bi kdo našteta imena arabskih mest iz slovenščine. Potem bi dostavil, da se nahajajo podobna krajevna imena po Slovenskem, kakor Mekine, Mehovo, Medno, Maškovec, Mačkovec, Sanišče itd. Nato bi sklepal, da so Arabci slovenskega rodu. Da bi svojo trditev še bolj podprl, omenil bi, da pomenja beseda Arabec to, kar Arabon ali Raba!! Korenika »rab« pa zaznamuje po Trstenjakovem dokazovanju (glej Kres, VI (1886) str. 60) to, kar nemški brausen ali rauschen.

¹⁵⁾ Trst in okolica, str. 17.

¹⁶⁾ Slovanski elementi v venetščini, op. cit.

Našli so po raznih krajih slovenske domovine latinske napise na kamenitih ploščah, na katerih se nahajajo imena raznih božanstev, n. pr. Charitus, Belenus, Norcia Isis, Latobius itd. Tudi ta imena je skušal Trstenjak po svoje razložiti. Čital sem njegove mitologične razprave, a reči moram, da je v njih še manj zanesljivega zrna, kakor v tistih, v katerih tolmači krajevna imena iz slovenščine. Trstenjaku ne morem pritrditi, ko pravi, da Charitus (on čita Chartus) je Črt ali Črni bog starih Slovanov,¹⁷⁾ Belenus Beli bog, Norcia slovanska boginja Lada¹⁸⁾ in Latobius pa stražnik med spodnjim in zgornjim svetom.¹⁹⁾ Tudi se ne vjemam z načinom, kako Trstenjak razlaga iz slovenščine razna osebna imena starih Panoncev in Norikov. Ime Voccio izvaja iz besede volk, Critasirus iz kriti in zreti, Balanus iz bajiti = govoriti, Bato iz biti (bijem) itd.²⁰⁾

Trstenjak se je opiral pri svojem dokazovanju tudi na slovanska izraza »med« in »strava«, katera so že Huni poznali. Da ni bil v tem oziru posebno srečen, potrjuje razprava, katero je pisal prof. Krek v svoji prej navedeni knjigi.²¹⁾

Da bi dokazal slovansko narodnost panonskih prebivalcev, navedel je Trstenjak večkrat neki citat iz spisov sv. Hieronima, kjer stoji: »Tychicus enim silens interpretatur.«²²⁾ — Meni se zdi ta stavek sumljiv. Dobro bi bilo, spraviti na dan, se je li dotični spis sv. Hieronima ohranil v izvorniku, ali pa v prepisu. Prepisovalec se je lahko nehoté zmotil, ali pa nalašč kaj premenil, ali pa tudi podteknil. Mogoče je, da je bil prepisovalec kak Slovenec ali pa je vsaj razumil nekoliko slovenski. Omenim naj še, da je »*τυχιος*« popolnoma pravilen grški izraz, »tihik« bi pa bila le nekako prisiljena

¹⁷⁾ Mitth. f. Krain, 1854, str. 49 in 57.

¹⁸⁾ Mitth. f. Krain, 1855, str. 58. — Potebnja je dokazal, da se o kaki slovanski boginji Ladi ne more govoriti. Glej Krek, Einleitung in die slav. Literaturgesch., Graz 1887, str. 403.

¹⁹⁾ Mitth. f. Krain, 1858, str. 4.

²⁰⁾ Mitth. f. Krain, 1855, str. 52.

²¹⁾ Einleitung op. cit., str. 261 i. d. ter str. 435 i. d.

²²⁾ Vestnik, znanstvena priloga Zori, 1873, str. 69.

slovenska beseda, ker ni sestavljena po slovniških pravilih. Tudi mi ni znano, da bi bilo ime »Tihik« kje med Slovenci v rabi.

Naštel sem najvažnejše dokaze Davorina Trstenjaka in drugih mož, kateri so se trudili, prepričati učeni svet s pomočjo etimologije, da je stanovalo za časa Rimljanov po Panoniji, Noriku itd. slovensko pleme. Trstenjak je navedel tu in tam še nekoliko drugih razlogov za slovansko narodnost Panoncev. Poglejmo, kaki so!

Trstenjak piše, da se kaže slovanski značaj pri Panoncih v njihovi hrabrosti in v njihovem svobodoljubju.²³⁾ Za slovanskost Panoncev govori tudi njihov miroljubivi značaj.²⁴⁾ Kakor drugi starodavni Slovani, tudi Panonci niso poznali denarja.²⁵⁾ Panonci so bili, kakor še sedaj Slovani, umetni lončarji.²⁶⁾ Tudi strpljivost in delavnost Panoncev javljate lastnost slovanskega značaja.²⁷⁾ Obrazi na panonsko-noriških rimskih spomenikih imajo poseben, prav slovenski tipus.²⁸⁾

Kakor vidimo, vsi ti razlogi nimajo nobene prave vrednosti.

Trstenjak se sklicuje na kijevskega meniha Nestorja, ki je umrl okoli leta 1115. Ta je spisal Kroniko, segajočo od sezidanja babilonskega stolpa pa do 1093 po Kr. Trstenjak trdi o njem, da je uvrstil Noričane med slovensko pleme.²⁹⁾ Poglejmo natančneje dotični Nestorjev stavek, da spoznamo njegovo vsebino. Nestor piše v drugem poglavju svoje Kronike, da so začeli ljudje zidati babilonski stolp, kateri naj bi segel do nebes. Bog pa jim je nato zmešal jezik ter jih

²³⁾ Pannonica, str. 13. — Tudi afrikanski Kafri so hrabri in svobodoljubni.

²⁴⁾ Pannonica, str. 15. — Dostavim naj, da hrabri in svobodoljubni narodje navadno niso miroljubni.

²⁵⁾ Pannonica, str. 14. — Slab dokaz.

²⁶⁾ Pannonica, str. 14. — To ne dokazuje mnogo.

²⁷⁾ Pannonica, str. 15. — Tudi Židje so strpljivi in delavni.

²⁸⁾ Pannonica, str. 17. — Ako imamo pred seboj 1800 let stare kamenite podobe, je pač težko govoriti o njih tipu.

²⁹⁾ Kres, VI, str. 52.

raztrosil po svetu. Odslej je bilo na zemlji 72 jezikov. Med njimi je tudi jezik slovënski. Od Jafetovega plemena so Norici, ki so tudi Slovëni.⁸⁰⁾

Nestor tu ne trdi, da so bili slovenske narodnosti tisti Noriki, ki so živeli za časa Rimljanov, temuč piše le prav na kratko, da so Norici tudi Slovëni, kar je bilo res od konca šestega stoletja po Kr. pa do njegove dobe in je deloma še dandanes. Slovenci so se naselili konec šestega stoletja po Noriku, to je po sedanjem Koroškem in Štajerskem, in zato je tedaj Nestor lahko rekel, da so Noriki, to je prebivalci nekdanjega Norika, tudi Slovëni.

Pa tudi, ko bi Nestor v svoji Kroniki kaj pisal o Norikih in o naselitvi Slovencev na noriška tla, kar bi se ne ujemalo s poročili drugih pisateljev, rekli bi, da on ne more biti pravi vir, ker je živel več kot 500 let po prihodu Slovencev v njih sedanjo domovino tam v oddaljenem Kijevu, ter da moramo verjeti zanesljivim pisateljem tiste dobe, v kateri so Slovenci posedli Norik. Nestor ni mogel sam opazovati, kaj se je vršilo ob Donavi 500 let pred njim. Kar nam pripoveduje, vzel je iz starejših spisov, ki so bili morebiti dobri, ali pa tudi ne.

Kar sem rekel o Nestorju, to velja tudi o dveh staropoljskih letopiscih, na katera se Trstenjak včasih sklicuje.⁸¹⁾ Prvi je Kadlubek, ki je umrl leta 1223., drugi pa Boguchwal, ki se je ločil od sveta leta 1265.

V naslednjem odstavku hočem na kratko podpreti svoje mnenje, da so se naselili Slovenci po svoji sedanji domovini še le konec šestega stoletja po Kristusu. Da se mi to bolje posreči, ozirati se hočem na zanesljiva poročila tistih

⁸⁰⁾ Chronica Nestoris, ed. Miklosich, p. 2: »Otъ sihъ же седми десjahъ i dvojju jazyku bystъ jazykъ slovënskъ, otъ plemeni Jafetova, Norici, iže sutъ Slovëncъ.«

⁸¹⁾ Kres, VI, str. 52.

pisateljev, kateri so živeli za časa prihoda Slovencev ali pa vsaj ne mnogo stoletij pozneje. Potem hočem pokazati, da so bile verske in cerkvene razmere po prihodu Slovencev v njih sedanje pokrajine med njimi popolnoma drugačnejše, kakor pa med prebivalci Norika in Panonije za dobe rimskih cesarjev in ljudskega preseljevanja. Proti koncu naštejemo še nekoliko drugih točk, iz katerih bi se dalo sklepati, da še ni bilo Slovencev po zemlji od Savi, Dravi in Muri v tistem času, ko so gospodovali Rimljanje.

Rimski in grški pisatelji so nam marsikaj povedali o Panoncih, Noričanih, Karnih, Venetih, Japodih itd., a nobeden med njimi ne trdi, da bi bili ti razrodje slovanske narodnosti ter govorili kak slovanski jezik. Herodot, Polybij, Livij, Tacit, Appian, Dio Cassij, Strabon itd. ne omenjajo nikjer, da bi stanoval med Jadranskim morjem in Donavo kak slovanski rod. Cassiodor, kateri je leta 538. zbral svoja uradna pisma v nekako celoto, ne pozna po Panoniji še Slovanov, pač pa omenja, da so bivali po Posavju in Dalmaciji Rimljanje in Gotje.³²⁾ Le jedenkrat govori o starih barbarih (»antiqui barbari«), ki so vzeli Rimljanke za žene ali pa si na drug način pridobili posestva.³³⁾ Ti barbari so bili najbrže Heruli in drugi narodje, kateri so prišli z Odovakarjem v Italijo.³⁴⁾ Grški pisatelj Prokopij pripoveduje na mnogih mestih, kako so Slovani večkrat šli čez dolenjo Donavo ter napadli Moesijo,

³²⁾ Cassiodori Var. IX, 9.

³³⁾ Cassiodori Var. V, 14. — Dotično pismo je bilo spisano med letom 523. in 526.

³⁴⁾ Jasno je, da so mogli biti ti barbari le taki prebivalci, ki so vzeli Rimljanke za žene kakih 30 let prej, kakor je Cassiodor pisal, ter si s takimi ženitvami pridobili tudi nekako pravico do posestev svojih žen. Gotovski kralj Teodorik je dal, polastivši se Italije, svojim Gotom tretji del rimske zemlje, vendar večinoma tisto, katero so prej imeli herulski kralj Odovakar in njegovi ljudje. Heruli so morali prepustiti svojo zemljo Gotom; nekaka izjema je bila najbrže pri tistih, ki so imeli Rimljanke za žene. Nikakor pa ne smemo misliti, da bi bili ti stari barbari tisti prebivalci rimske države, katerih predniki so živeli že 500 let pod rimsko oblastjo in katerih kri se je večkrat mešala z rimsko.

Thracijo, Illyrijo itd., nikjer pa ne omenja, da živé že od nekdanj slovanski rodovi tudi po Panoniji in Noriku, akoravno ste mu tudi te dve pokrajini dobro znani.

Slovani so prišli še le v začetku šestega stoletja do dolnje Donave. Prej so jih omenjali stari zgodovinarji le mimogredé in še takrat ne z njih lastnim imenom. Kakor hitro so pa Slovani začeli prodirati čez Donavo v byzantinske dežele, primorani so bili grški pisatelji, da so jih večkrat imenovali. Prvikrat navaja Slovane z njih pravim imenom Pseudo-Caesarius v bogoslovskih vprašanjih in odgovorih okoli leta 525. ali pa nekoliko pozneje.³⁵⁾

Ne bom našteval vseh nam znanih slovanskih napadov na byzantinsko zemljo. Zadostuje naj, ako navedem le nekaj malega.³⁶⁾

Leta 548. so prestopile slovanske čete (*Σκλαβηῶν στρατεύματα*) doleno Donavo (*ποταμὸν Ἰστρον*) ter opustošile vso Illyrijo do Drača (*ἡ Πλευριὸν ἀπαντίας ἄχρῃ Ἐπίδαμνον*).³⁷⁾ Povsod so Slovani morili, gonili odrasle ljudi v sužnost ter si lastili tuje imetje. Ker ni nobeden branil mnogoštevilnih ondotnih gradov, akoravno so bili trdni, prisvojili so si jih Slovani na ta način, da so prej prehodili in preiskali po svoji volji vso okolico. Grški poveljniki po Illyriji, ki so imeli zbranih 15,000 mož, sledili so jim tako, da se niso upali priti sovražnikom prav blizu.³⁸⁾

Leta 551. je šla brez ovir čez doleno Donavo (*ποταμὸν τῆς Ἰστρον*) slovanska vojska (*στρατεύματα Σκλαβηῶν*), katera ni štela več, kakor 3000 mož³⁹⁾ ter se potem, ko je tudi

³⁵⁾ Glej Krek, *Einleitung in die slav. Literaturgesch.*, str. 292, opazka: «... πῶς δ' ἐν ἐτέρω τμήματι ὄντες οἱ Σκλαβηῶν καὶ Φινσιωνῖται, οἱ καὶ Λεονόβιοι προσεχομένοι, ...»

³⁶⁾ Kratek sestavek o tem predmetu je spisal S. Rutar v Narodnem koledarju za leto 1894., izdal Dr. Hribar, str. 95—107, pod naslovom »Selitev Slovanov na jug.«

³⁷⁾ Drač, stari Dyrrhachium ali Epidamnus, je mesto v Albaniji tik Jadranskega morja.

³⁸⁾ Prokopij, *De bello Gothico*, III. c. 29.

³⁹⁾ Zdi se mi, da je to število premajhno, ker pomisliti je treba, da so Slovani premagali več grških vojsk, opustošili vso zemljo med

brez truda prestopila reko Marico (*»ποταμὸν Εὐρὸν«*), razdelila na dva dela. Jedna četa je imela 1800 mož, ostale pa druga. Ta dva oddelka, ki sta bila med seboj ločena, napadli so poveljniki grške vojske po Illyriji in Thraciji, a bili so, kar se ni pričakovalo, premagani; nekateri so bili ubiti, drugi so pa ušli in bežali brez reda. Ko ste tedaj slovanski četi, akoravno ste bili mnogo slabejši, kakor grška vojska, užugali vse poveljnike, naletí grški vojskovodja Asbada (*»Ἀσβάδης«*) na jedno trumo sovražnikov. Ta Asbada je bil član telesne straže cesarja Justinijana ter je zapovedoval mnogoštevilnim konjikom, kateri so imeli že od nekdanj svoj tabor v Tzurulu⁴⁰⁾ v Thraciji (*»ἐν Ἰζουρονλῶ τῷ ἐν Θράκη προσίῳ«*) ter so jih šteli med najboljše vojake. Tudi te so Slovani (*»Σκλαβηνοί«*) brez truda zapodili v beg ter jih večinoma pobili; Asbado so vjeli ter ga izprva imeli pri sebi, pozneje so ga pa zvezali, strgali mu kožo s hrbta ter ga sežgali. Ko so to izvršili, pustošili so brez strahu po vsi Thraciji in vsi Illyriji ter oblegali in vzeli mnogo trdnjav.

V prejšnjih časih se Slovani niso upali niti oblegati mest, niti se bojevati na ravnem polju; bali so se še celo napasti rimsko zemljo in nikdar jih ni nobeden videl, da bi bili s svojo vojsko prestopili dolenjo Donavo (*»ποταμὸν Ἰστρον«*).

Tisti slovanski oddelek, ki je premagal Asbado, opustošil je potem vse po vrsti do morja ter oblegal in vzel primorsko mesto Toper (*»Τόπερον«*), akoravno je bila v njem vojaška posadka. Toper je bilo prvo izmed pobrežnih mest v Thraciji ter od Carigrada oddaljeno za dvanajst dnij hoda.⁴¹⁾

dolenjo Donavo in Aegaejskim morjem, vzeli mnogo trdnjav in mesto Toper ter so nazadnje odvedli s seboj več kot 10.000 vjetnikov. Ako bi nam poročal o teh vspelih kak slovanski pisatelj, rekli bi, da je ves sestavek pretiran in pristransk; ker pa nam to pripoveduje grški pisatelj Prokopij, nimamo vzroka, da bi mu ne verjeli.

⁴⁰⁾ Tzurullum, sedaj Čorlu, je bilo mesto med Carigradom in Drenopoljem.

⁴¹⁾ Topirus (Toperus) je bilo mesto blizu Aegaejskega morja ob Mestu (Nestus) na poti, katera je peljala iz Carigrada v Solun.

Ko sta bila oba oddelka pijana obilice krvi, sklenila sta nekateri ljudi žive s seboj odpeljati. In tako se je zgodilo, da so se vsi Slovani vrnili domov ter s seboj prignali več, kot 10.000 vjetnikov.⁴²⁾

Rečenega leta (551.) se je napotila čez dolenjo Donavo (*Ἰστρον δὲ ποταμόν*) tako velika množica Slovanov (*Σκλαβηρῶν ὄμιλος*), kakor nikdar ne prej, ter, stopivši na byzantinsko zemljo, prišla do Niša (*ἰμαγὶ Ναισόν*).⁴³⁾ V Sredecu (*ἐν Σαρδισίῃ*) se je takrat mudil s svojo vojsko grški poveljnik German. Zvedel je, da nameravajo Slovani iti nad Solun in druga ondotna mesta. Nato je cesar Justinijan pisal Germanu, da naj za sedaj nikar ne gre v Italijo (kjer je bila takrat vojska med Grki in Vzhodnimi Goti), temuč naj pomaga Solunu in sosednim mestom ter odbije z vsemi močmi slovanski napad. To se je tudi zgodilo. Nato so Slovani prekoračili illyrske gore ter prišli v Dalmacijo. Kmalu potem se je napotil še nov oddelek Slovanov čez Donavo v Dalmacijo ter se tu združil s prejšnjim. Skupno so nato popolnoma samovoljno pustošili po grški državi (*τὴν Ἰουμαίων ἀρχήν*). Nekateri so takrat mislili, da je zvalil te Slované na grška tla kralj Totila, poslavši jim mnogo denarja, da bi ne bilo mogoče cesarju Justinijanu vojskovati se z Goti, ker bi imel opraviti s Slovani. Prokopij pravi, da ne more povedati, so li Slovani (*Σκλαβηροί*) iz svojega nagiba prišli v Dalmacijo, ali pa jih je poklical Totila. Razdelili so se nato Slovani v tri čete ter učinili po vsi (pokrajini) Evropi strašansko škodo. Oni niso samo mimogredé oplenili tamošnje zemlje, temuč so ostali v nji čez zimo brez strahu pred kakim sovražnikom tako, kakor da bi bili v svoji domovini. Proti njim pošlje cesar silno vojsko pod Scholastikom, a Slovani jo popolnoma premagajo pri Drenopolju, vzamejo ji zastavo ter se razlijejo ropajoč na vse strani. Tako prideró do dolgega zida, katerega je bil sezidal Carigradu na obrambo cesar Anastazij, in ki je bil malo dalje, kot dan hoda od mesta. Sedaj se zopet vzdigne nad nje

⁴²⁾ Prokop., De bello Gothico, III, c. 38.

⁴³⁾ Niš je mesto na sedanjem Srbskem.

grška vojska, katera je tu in tam prišla kak oddelek vračajočih se Slovanov ter osvobodila mnogo grških vjetnikov. Ostali plen so Slovani odnesli čez Donavo.⁴⁴⁾

Leta 553. je napadla velika množica Slovanov (*»Δικλαβηνοὶν δὲ πολὺς ὄμιλος«*) Illyrijo ter po njej plenila. Cesar Justinijan je poslal nad nje svojo vojsko, katera je pa bila preslaba ter se ni mogla meriti s Slovani, ki so strahovito postopali. Pustošenje je trajalo takrat dalj časa, kakor prej. Po vseh cestah je bilo polno mrličev. Brez števila ljudi so Slovani odgnali v sužnost. Povsod okrog so naropali mnogo plena, s katerim so se potem vrnil domov, ne da bi se jim bil kdo zoperstavil. Še takrat, ko so se vračali čez Donavo, niso jih mogli Grki napasti iz kake zasede ali pa jim kako drugače škodovati, ker so jih Gepidi prevaževali za drag denar. Dobili so ti od vsake glave po jeden zlat statér.⁴⁵⁾

Kako so Slovani postopali leta 581. po Helladi, opisuje nam takratni syrski kronist Ivan iz Ephesa v svoji cerkveni zgodovini, katero je prevedel na nemški jezik J. M. Schönfelder⁴⁶⁾, nekako takole: »V tretjem letu po smrti cesarja Justina († 578) in vladanja zmagovitega Tiberija se napravi na pot prokleta ljudstvo Slovanov, prehodi vso Hellado in pa thessalske in thraške pokrajine. Osvoji si mnogo mest in trdnjav, pustoši, požiga, ropa in gospodari po deželi ter biva v nji popolnoma svobodno in brez strahu, kakor v svoji domačiji. To je trajalo četrir leta in sicer tako dolgo, dokler je imel cesar opraviti s perzijansko vojsko, ter je poslal vse svoje trume na vzhod (najbrže od 577—581). Na ta način so dobili Slovani prosto roko v deželi, bivali ondi ter se razširjevali po nji, dokler jih ni Bog pregnal. Pustošili, požigali in plenili so prav tje do zidovja (grških mest) ter si z ropanjem pridobili vse cesarske črede — mnogo tisoč — in tudi črede

⁴⁴⁾ Prokop., De bello Gothico, III, c. 40.

⁴⁵⁾ Prokop., De bello Gothico, IV, c. 25. — Jeden zlat statér je imel po 210 obolov.

⁴⁶⁾ Glej Krek, Einleitung in die slav. Literaturgesch., 2. izdaja, str. 303.

drugih. In glej! Do današnjega dne, kateri je v letu 895. (?), bivajo, posedajo in počivajo v rimskih (grških) pokrajinah brez skrbi in strahu; pleneč, moreč in požigajoč so obogateli ter imajo mnogo zlata, srebra, konjskih čred in orožja; vojskovanju so se priučili celo bolje, kakor Rimljanje (Grki).«

Tudi nekateri drugi pisatelji nam potrjujejo, da so Slovani takrat ropali po Thraciji in Helladi.⁴⁷⁾

Iz naštetih citatov, kakor tudi iz drugih virov je razvidno naslednje:

Tisti Slovani, katere grški pisatelji navadno imenujejo Slovence (»Σκλαβηροί«) in ki so se polagoma naselili po balkanskem polotoku, bivali so v sredi šestega stoletja še na severni strani dolnje Donave. Od tod so napadali leto za letom byzantinske pokrajine med doljno Donavo ter Črnim, Aegaejskim, Jonskim in Jadranskim morjem. S silo so prodirali čedalje bolj naprej po grški zemlji ter po nji plenili in požigali, prebivalce pa morili ali pa odvajali v sužnost. Domačini so dostikrat iskali zavetja pred neljubimi gosti na morskih otokih in po utrjenih mestih, akoravno tu včasi brez vspeha. Slovani so postajali pri svojih napadih čedalje drznejši; vojskovanju so se privadili tako, da so prekosili še celo svoje nasprotnike. Največkrat so napadli sami na svojo roko byzantinska tla, dostikrat so pa pomagali Obrom ali pa kateremu drugemu narodu. Sčasoma so Slovani za vselej prekoračili Donavo, ostali v byzantinski državi ter po njej plenili. Polagoma se je nabralo po grški zemlji toliko slovanskega življa, da so dobile cele pokrajine ime »Σκλαβηρία« ali »Σκλαβονία«, to je Slovenija. Še celo Peloponnes, Epir in druge pokrajine, koder ni dandanes več Slovanov, imele so mnogo slovanskih prebivalcev. Ker so se Slovani s silo in proti volji grških cesarjev polastili njih zemlje, bili so tudi v osvojenih krajih popolnoma svobodni ter vedno pripravljeni, da branijo svojo neodvisnost z mečem v roki. Pozneje so se posamezni slovanski oddelki pogodili prostovoljno, ali pa primorani, z

⁴⁷⁾ Glej Krek, op. cit., str. 304, kateri našteva dotične kroniste.

vlado v Carigradu, priznali vrhovno oblast ondotnih cesarjev ter obljubili dajati davek in vojake; postali so torej byzantinski podložniki. Drugi so hoteli ostati še za naprej gospodje na zemlji, katero so si osvojili s svojo pogumnostjo in brezobzirnostjo; ustanovili so si sčasoma samostojne države.

(Dalje prih.)

Poziv

glede uredbe potresnega opazovanja na Kranjskem.

Malo je znanstev, v katerih je treba strokovnjaku toliko pomoči širnih krogov, kakor če ima zasledovati bistvo potresov, kajti vsak tak pojav se da preiskovati le na podlagi mnogih pojedinih opazovanj, pridobljenih iz vseh krajev potresnega ozemlja. V mnogih deželah starega in novega sveta je zatorej opazovanje potresov dandanes urejeno po premišljenem načrtu, in od tod so vedi že prirasla znamenita spoznanja.

Odkar je meseca aprila l. 1895. grozna potresna katastrofa zadela našo ožjo domovino in se je pozornost vseh obrnila na tajno podzemeljsko silo, se čuti »Muzejsko društvo za Kranjsko« poklicano, da opazovanje potresov v svojem okrožju tako uredi, kakor je dandanes v naših sosednih deželah, v Hrvaški (od l. 1881.), na Koroškem in Štajerskem, urejeno na korist znanosti, pa tudi — to trdno upamo — na splošno korist človeštvu; saj so že dostikrat čisto znanstvene preiskave porodile iznenadne praktiške uspehe.

Cesarska akademija znanostij na Dunaju se je iz enakih nagibov istočasno odločila, da uredi potresno opazovanje temeljito in trajno po vseh avstrijskih deželah. »Muzejsko društvo za Kranjsko« bo torej v tej stvari delovalo za cesarsko akademijo, in akademija bo društvo podpirala.

Zatorej uljudno pozivljemo vse one, ki pritrjujejo vzajemni nakani cesarske akademije in Muzejskega društva, naj blagovolijo sodelovati, da se namera zvrši.

Vsak poročevalec prevzame le to preprosto nalogo: karkoli se v njegovem bivališču prigodi zemeljski potres, naj popiše, kako se je potres pojavil, in sicer kolikor je opazil sam, ali pa zvedel od znancev. Poročilo naj se pošlje kolikor moči kmalu potem »Muzejskemu društvu za Kranjsko v Ljubljani.«

To bode skrbelo, da se došla poročila že v društvenih publikacijah znanstveno uporabijo; ob enem pa bodo cesarski akademiji znanostij vsaki čas na razpolaganje.

Naj bi naša zasnova rodila zanimanje, delo in uspeh!

Odbor Muzejskega društva za Kranjsko.

A. Senekovič,

c. kr. gimn. ravnatelj,
predsednik.

N a v o d

za poročanje o potresih.

Poročilo bo prav dostikrat imelo dovolj prostora na poštni dopisnici; redkeje bo dosti obširno za pismo.

Poročilo bodi kolikor moči tako sestavljeno, da odgovarja na ta-le vprašanja, ako ne na vsa, vsaj na nekatera:

1. Na katerem kraju, kateri dan, katero uro in minuto se je potres začutil? Ura, po kateri se opazuje, naj se kolikor moči kmalu primerja z bližnjo kolodvorsko ali brzojavsko uro in pove naj se, na katero uro se nanaša zaznamovani čas.

2. Koliko sunkov se je pojavilo in v katerih presledkih? Koliko časa so trajali sunki, kako dolgo se je vsled njih še treslo?

3. Kakovo je bilo gibanje? (Udarec od spodaj, kratek sunek od strani, polagoma zibanje, valovanje ali le trepetanje itd.) Ali je bilo gibanje različno ob različnih sunkih?

4. Od katere strani neba je gibanje prišlo, kolikor se je smer začutila in kolikor se je spoznala po nihanju zabitih stvari, n. pr. visečih svetilk?

5. S koliko silo se je prijavil stresljaj, to se pravi, kakove učinke je povzročil? Ali je poškodoval hiše in kako? Ali je poročevalec začutil potres na prostem bivajoč, ali v hiši, stoječ ali ležeč, pri kakšnem opravilu?

6. Ali je tudi uho začutilo potres in kako? (Bučanje, zvenenje, rožljanje, hipno ali trajno itd.) Ali se je zvok začutil pred potresom, ali za njim, in kako dolgo je trajal?

7. Kake prikazni so se sicer še pojavile? (Ali so študenti usahñili, ali se skalili, ali začeli na novo izvirati; ali so zašumeli gozdi, se odtrgale skale; ali se je pojavil močen veter ali nenavadne vremenske ali druge izpremembe v ozračju, ali so zavalovala jezera, ali se je na živalih kaj posebnega opazilo itd?)

8. Ali utegne poročevalec naznaniti še nadaljna opazovanja znancev ali drugih ljudij iz svojega kraja, ali nam more imenovati osebe, ki bi mogle kaj sporočiti?

Na kaj je treba posebno paziti, da se na peto izmed gornjih vprašanj prav odgovori, to kaže nastopna potresna lestva, ki v ta namen služi drugod po Evropi in v severni Ameriki.

Potresna lestva.

I. *Mikrosejzemske trepetanje*; to začutijo le najrahljejši instrumenti in dobro vajeni opazovalci.

II. *Silno slabotno gibanje*; seizmometri je gotovo začutijo, ljudje le izjemoma ob posebno ugodnih okoliščinah.

III. *Prav slabi sunki*; človek jih začuti, ako bdi in miruje, presodi tudi njih smer in trpež.

IV. *Slabi sunki*; tudi hodeč jih človek začuti; premakljive stvari se zatresejo, okna in vrata se zapro ali odpro, tla in stropi v sobah pokajo.

V. *Srednje močni sunki*. Vse stvari, ki niso zvezane s svojo trdno podlago, se zazibljejo, takó pohištvo i. dr.

VI. *Močni sunki*. Ljudje se vzbude iz spanja, zvončki po hišah zazvone, zrkala in podobne po stenah se zazibljejo, nihala se uram ustavijo, drevesa se vidno naklonijo.

VII. *Prav močni sunki*. Premakljive stvari se prekucnejo, kosi ometa od stropa in sten popadajo na tla, cerkveni zvonovi zazvone, ljudje se sploh prestrašijo, ali zidovom se ne zgodi škoda.

VIII. *Zelo močni sunki*. Dimniki se porušijo, zidovi prepočijo.

IX. *Izredno močni sunki.* Mnoge, dobro zidane hiše se ali po nekoliko ali popolnoma porušijo.

X. *Najsilovitejši sunki.* Vse hiše se popolnoma zrušijo, po zemlji nastanejo dolge razpoke, tu ali tam se hrib utrga.

Slovstvo.

Deutschlands südöstliche Marken im 10., 11. und 12. Jahrhundert von Dr. Victor Hasenöhr. Mit 6 Karten. Wien 1895. In Commission bei E. Tempsky, Buchhändler der kais. Akademie der Wissenschaften. 8°. 144 str. To je naslov ravnokar izdanemu separatnemu odtisku iz 82. zvezka »Archiv-a für österreichische Geschichte.« Ker se pisatelj peča tudi s starejšo kranjsko zgodovino, ne bode odveč, če kratko posnamem njegova izvavanja.

Od l. 970. sem nahajamo ob jugovzhodni meji nemškega cesarstva več mejnih grofov in polagoma se je tu razvila polna vrsta mejnih krajin od češke meje do Jadranskega morja. Najprej pa se mora določiti, kaj pomenita v onem času izraza »marchia« in »comitatus.« Marchia pomeni velikokrat sploh krajinski svet, toda zaznamenuje tudi posamezne upravne okraje krajinskega sveta. V tem se pa nahajajo tudi posamezne grofije, ki so največkrat zaznamenovane z imenom grofa ali pa imajo tudi svoje ime, n. pr. l. 973. »comitatus Poponis comitis quod Carniola uocatur et quod uulgo Creina marcha appellatur¹⁾, l. 1230. »comitatus Carniole«²⁾. Če je treba določiti v listinah lego kakega kraja, pravi se, da leži v krajinskem svetu (in marchia) ali pa v kaki posamezni krajini, ali v kaki grofiji in v krajini, ali pa se imenuje samo grofija, v kateri leži dotični kraj. Nahajajo se kraji, o katerih se pravi enkrat, da leže in marchia, drugikrat, da so in comitatu, ne da bi se bila vršila med tem kaka sprememba v upravni razdelitvi. To kaže, da se iz različnosti poznamenovanj ne sme sklepati na različnost upravnih okrožij. Za Kranjsko se sme ozirati pri tem vprašanju samo na listine do l. 1100., ker se je tu pozneje razvila ona prvotno neznana razlika. Listine kažejo, da so bile grofije uvedene po vsem krajinskem svetu; mejni grof je upravljal ali več takih grofij, kakor najbrž v Avstriji, ali pa jedno samo,

¹⁾ Schumi, Urk. B. I. 11.

²⁾ Schumi, Arch. I. 158.

kakor na Kranjskem. V tem slučaju se sklada krajina (marchia) z grofijo (comitatus) in oba izraza pomenita isto. Tako najdemo tudi za upravljajoče uradnike časih besede »marchio,« časih »comes.« V vzhodni krajini se imenuje Burkhard vedno marchio, Leopold I. najprej marchio, pozneje l. 985. comes, okrog l. 987. marchio, Henrik I. l. 995. comes, l. 1002., dné 1. julija, comes, dné 1. novembra marchio. Šele od l. 1048. dalje nahajamo samo marchio. Tudi na Kranjskem se imenujeta Popo in Waltilo samo comes, od l. 1040. dalje se rabi tudi tu samo marchio. Iz tega se vidi, da sta oba naslova jednakopravna, saj mejni grof iz početka ni bil ničesar družega nego grof, čegar grofija je bila v krajini.

Iz dosedanjih izvajanj sledi, da je mogoče nekatere izraze v listinah razlagati drugače, nego so se umevali doslej. V listinah 13. stol., ki govoré o podelitvi Kranjske in Istrije akvilejskim patrijarhom, se pravi, da sta se podelili »marchiae Carniole et Istrie cum comitatu.« Iz tega se ne sme sklepati, da je bilo tedaj poleg obeh krajin tudi še dvoje od onih različnih grofij. Da je to mnenje napačno, sledi iz primerjanja raznih listin, katerih predmet je ta podelitev. L. 1077. je dobil oglejski patrijarhat od Henrika IV. »marchiam Carniole — omnigena lege et quo sibi placeat jure utatur«³⁾ in isti dan tudi »comitatum Istrie — ea quippe racione, ut idem praefatus patriarcha Sigewardus liberam potestatem habeat eundem comitatum possidendi, obtinendi vel cuicumque dandi.«⁴⁾ L. 1093. pravi Henrik IV.: »Marchiam nomine Carniolam Aquilejensi ecclesiae — dedimus, postea vero — eandem Marchiam praedictae ecclesiae subtrahendo abstulimus, alii eam concedentes. Nunc igitur recognoscentes justitiam — praefatae ecclesiae reddidimus — praedictam Marchiam Aquilejensi ecclesiae — in proprium dedimus.«⁵⁾ Na besedilo te listine se naslanjajoč potrjuje Inocencij II. l. 1132. patrijarhatu »comitatum Istrie in marcham Carneole.«⁶⁾ L. 1210. pravi Oton IV.: »Cum propter enormes excessus Henrici quondam marchionis Ystrie, quos ipse nomine criminis lese maiestatis in decessore (!) nostro domino Philippo commisit, marchia Carniole et Ystrie cum comitatu et universis pertinentiis suis — per sententiam principum sibi fuerit abiudicata et

³⁾ Schumi, Urk. B. I. 63.

⁴⁾ Urk. I. 64.

⁵⁾ Urk. I. 67.

⁶⁾ Mitth. d. hist. Ver. f. Krain 1856, p. 37.

ad dominium imperii marchia Ystrie libere et absolute sit addita, nos eandem marchiam — Ludovico duci Bavarie iure feudali concessimus. Procedente vero tempore — Wolfcherus patriarcha Aquilegensis — in presencia principum de predicta marchia nobis questionem movit et, quod ex antiqua donatione Henrici regis augusti tertii ecclesie Aquilegensis pertineret — demonstravit — prefatus dux sepedictam marchiam — in manus nostras resignavit et nos eam — Aquilegensis ecclesie cum omni honore et universis pertinentiis — donamus.⁷⁾ To podelitev je potrdil Friderik II. najprej l. 1214. z besedami: »Insuper marchiam Carniolam et Istriam cum comitatu et honore et universis pertinentiis — Wolcherio patriarche — donavit — eidem Wolcherio et ecclesie Aquilegensis — perpetuo habenda et possidenda confirmamus.«⁸⁾ L. 1220. kot cesar ponavlja to potrdilo z istimi besedami, samo s spremembo: »marchiam Carniole et Istrie cum comitatu et omni honore et universis pertinentiis.«⁹⁾ Omeniti je še listina iz l. 1230., s katero potrjuje Friderik II.: »— idem dux Meranie in presentia principum ceterorum nostrorum conspectui se presentans petitionis, quam dudum contra eundem patriarcham de marcha et comitatu Histrie et Carniole, quos dictus patriarcha in feudum pro eadem Aquilegensis sede ab imperio tenet, dudum et sepe jam moverat, spontanea cessione et gratuita voluntate remittens in perpetuum ei et eidem sedi Aquilegensis, omne jus et questionem que contra eum in eisdem Marcha et Comitatu Histrie et Carniole requirere poterat si quid juris in iis videbatur habere.«¹⁰⁾ Jedna listina se torej sklicuje na drugo; l. 1093. podeljuje Henrik IV. gledé na pravice Ogleja in Oton IV. utemeljuje svojo podelitev s tem, da je Oglej dokazal svoje pravice do Istre (za Kranjsko manjka listine), in se izrecno sklicuje na Henrikovo listino. Friderik II. se naslanja na besede Otona IV. in tudi v zadnji navedenih listin je govor o pravicah patrijarhata do obeh mark. Ni torej dvoma, da je predmet podelitve vedno ostal isti, čeprav so poznamenovanja različna. Iz tega sledi, da je comitatus Istrie, kateri se podeljuje l. 1077., identičen z istersko krajino (marchia Istrie ali Istria) poznejših listin; dalje pa tudi sledi, da poznejše

⁷⁾ Arch. I. 41.

⁸⁾ Arch. I. 156.

⁹⁾ Arch. I. 44.

¹⁰⁾ Arch. I. 158.

listine ne podeljujejo ničesar več, nego prve, čeprav stoji v teh samo *marchia*, v onih pa se daje patrijarhom *marchia cum comitatu*, ali l. 1230. *marchia et comitatus*. Razložek je samo ta, da je bilo treba v 13. stol. razen krajine omeniti tudi k tej spadajoče pravice, posebno grofovске pravice, a prej je bilo to umevno samo ob sebi. *Comitatus* torej v teh listinah ne pomenja grofije, ampak grofovске pravice.

Drugo vprašanje je, kak pomen je imel v onih časih izraz *pagus*. Za Karolingov pomeni *pagus*, kakor znano, upravno okrožje grofovo. Pozneje pa znači *pagus* velik okraj sploh in je primeroma isto, kar n. pr. *provincia*, *regnum*, *regio* itd. *Pagus Creina* n. pr. ni nikako strogo tehnično poznamenovanje.¹¹⁾

Po tem uvodu razpravlja Hasenöhrle posamezne krajine ter govori na str. 100. seq. o Kranjski. Dosedanji zgodovinarji so bili mnenja, da je bila Kranjska že v 10. stol., takoj pri ustanovi krajine, razdeljena na več (dvoje ali troje) upravnih okrožij in to mnenje se je vkljub Huberjevih opomenj¹²⁾ ohranilo do najnovejšega časa. Do l. 1077. se imenuje kranjska dežela *Carniola*, *Creina*, *Creina marcha* ali *marchia Creina*. Da pomeni *Carniola* in *Creina marcha* isto, je razvideti iz že navedene listine v l. 973,¹³⁾ in če to primerjamo z neko drugo iz istega leta,¹⁴⁾ vidimo, da tudi *Creina* ni nič drugega, zakaj v tej listini se pravi, da kraji okrog Škofje Loke leže »in regione vulgari vocabulo Chreine«¹⁵⁾ itd. in to so vendar ravno tisti kraji, o katerih pravi prva listina, da spadajo h *Carnioli* ali *Creina marcha*. In ker je Bled ležal l. 1011. »in pago Creina in comitatu Odalrici«¹⁶⁾, a l. 1040. »in marchia Creina in comitatu Eberhardi marchionis«¹⁶⁾, tudi četrto poznamenovanje »marchia Creina«¹⁷⁾ znači isto kot prejšnjih troje. Iz razlike v imenih se na Kranjskem torej ne da sklepati na več upravnih okrožij.

Upraviteljev kranjske dežele poznamo petero: 1) *Popo*; l. 973., 2) *Waltilo*; 989¹⁷⁾: »in regione uulgari uocabulo Chreine

¹¹⁾ Omenjam tu, da tudi za Karolingov v krajinah ni bila nikdar uvedena razdelitev v okrožja (*Gaue*, *pagus*).

¹²⁾ *Mitth. d. Inst. f. öst. Geschforschg.* VI. 391.

¹³⁾ *Urk. B. I.* 11.

¹⁴⁾ *Urk. B. I.* 12.

¹⁵⁾ *Urk. B. I.* 24.

¹⁶⁾ *Urk. B. I.* 35.

¹⁷⁾ *Urk. B. I.* 14.

et in marchia ducis Heinrici et in comitatu Waltilonis comitis;« 1002¹⁸⁾: »in regione Carniola et in comitatu Waltilonis comitis;« 1004¹⁹⁾: »Ueldes situm in pago Creina nominato in comitatu Uuautilonis;« 3) Udalrik I., 1011²⁰⁾: »— Veldes — in pago Creina in comitatu Odalrici;« 4) Eberhard, 1040²¹⁾: »Circheniza — in marchia Creina in comitatu Eberhardi marchionis;« 1040²²⁾: »a fluuio — Vistrizza usque ad curtem — Ueldes — in Marchia Creina in comitatu Eberhardi marchionis;« 1040²³⁾: ravno tako. 5) Udalrik II.; 1058²⁴⁾: »in marcha Kreina et in comitatu Odelrici marchionis;« 1062²⁵⁾: »in pago Creine in Marcha ad eundem pagum pertinente in comitatu Vodalrici marchionis;« 1063²⁶⁾: »in marchia Odalrici marchionis.«

Iz navedenih listin uvidimo, da sta imela Popo in Waltilo isto grofijo, ker je v grofiji obeh ležala Škofja Loka. V Waltilonovi grofiji leži Bled, ki spada tudi k grofijam Udalrika I. in Eberharda. Ker ležita v Eberhardovi grofiji Bled in Čirknica, spadajo k nji gotovo tudi vmes ležeči kraji okrog Škofje Loke. V grofiji Udalrika II. leže »montes Staeinberch et Otales« pa tudi kraji ob Krki, torej morajo biti tudi med temi ležeče pokrajine pod njegovo oblastjo in zato je upravljal Ulrik II. isto okrožje kot njegovi predniki. Vsi ti grofje in mejni grofje so torej upravljali vso kranjsko deželo, kar je spadalo k nemškemu cesarstvu. Da je bila Kranjska v tem času krajina, kaže naslov »marchio« in poznamenovanje »Creina marcha« itd., še jasneje pa, da se pravi o nekaterih krajih na Kranjskem, da leže in marchia brez dodatka (t. j. na krajinskem svetu sploh) n. pr. l. 973., 1062. in 1063. v že navedenih listinah. Ob enem pa je bila Kranjska tudi »comitatus.« Razloček med »marchia« in »comitatus« se ne sme delati, na Kranjskem so bile ravno take razmere kot v ostalih krajinah, vsi deli Kranjske spadajo ob enem h krajini in k grofiji. Wahnschaffe, Huber in Mell

¹⁸⁾ Urk. B. I. 22.

¹⁹⁾ Urk. B. I. 23.

²⁰⁾ Urk. B. I. 24.

²¹⁾ Urk. B. I. 34.

²²⁾ Urk. B. I. 35.

²³⁾ Urk. B. I. 36.

²⁴⁾ Arch. B. I. 6.

²⁵⁾ Urk. B. I. 51.

²⁶⁾ Urk. B. I. 52.

menijo, da je bila Kranjska iz početka samo grofija in da »marchia« v zvezi »marchia Creina« pomeni le deželo ob meji, ne krajino, in šele Eberhard je prvi mejni grof kranjski. Taka grofija brez krajine se pa ob meji ne nahaja nikjer in tudi naslov »comes« ne govori za to mnenje, ker je, kakor že vemo, istega pomena kot »marchio.«

S temi Hasenöhrlovimi nazori se nikakor ne skladajo dosedaj merodajna mnenja, da se je Kranjska delila na več upravnih okrožij, kakor trdijo Richter,²⁷⁾ Hitzinger,²⁸⁾ Schumi²⁹⁾ in Mell.³⁰⁾ Schumi se opira posebno na razloček med »marchia« in »comitatus,« ki se pa ne sme delati v tem času, in pa na genetiv »marchia Creine.« Toda kakor pri zaznamenovanju »ducatus Styrie« ni misliti na to, da je bila poleg štajerske vojvodine še posebna k Štajerskemu spadajoča vojvodina, tako tudi na Kranjskem poleg krajine ni bila še posebna Kranjska. Opirajoč se na svojo hipotezo trdi Schumi, da je dobil Oglej l. 1077. samo Dolensko, a patrijarhatu je bila podeljena vsa Kranjska. Svojemu mnenju na ljubo se je osmelil Schumi premeniti na nekaterih mestih acc. Carniolam v gen. Carniole. Iz tega, da je Oglej dobil vso Kranjsko, se da razložiti, zakaj ne najdemo v listinah nikjer nobenega upravitelja grofije kranjske.

Omeniti je še nekaj. Od l. 1077. se nahaja izraz »marchia Carniole« samo v listinah cesarjev, papežev in oglejskih očakov, v vseh drugih listinah pa se razločuje med »Carniola« in »marchia,« ki znači samo Dolensko. Na Kranjskem so si namreč pridobivali posvetni knezi vedno več posestev in pravic, oblast patrijarhov kot mejnih grofov pa je bila vedno manjša. Ni se več dejalo marchia Carniole, ampak kar Carniola, in ob enem je nastala navada, vzhodne kraje zaznamenovati z marchia; ta izraz pa tu ne pomeni mejne grofije, ampak sploh pokrajino ob meji. Prav polagoma si je ta razloček napravil pot tudi v uradni način govorenja. Šele od tega časa imamo na Kranjskem dvoje upravnih okrožij, prej pa ne.

Istra se v starejšem času imenuje »comitatus,« od Udalrika II. sem pa »marchia.« Ta razloček se da razlagati iz nejednakega uradnega poznamenovanja v Italiji in na Nemškem. V

²⁷⁾ Hormayer. Archiv f. Süddeutschland 1819.

²⁸⁾ Mitth. d. hist. Ver. f. Krain 1856, p. 34.

²⁹⁾ Archiv f. Heimatkunde, 1. in 2. zvezek.

³⁰⁾ Hist. u. territoriale Entwickl. Krains.

Italiji je bil marchio jednakopraven z vojvodo,²¹⁾ na Nemškem pa z navadnim grofom. V Istri je gospodoval najprej italjanski vpliv, a od l. 976. je bila Istra združena s Koroško in nemške naprave so našle pot v istersko grofijo, katero so začeli imenovati »marchia« v nemškem zmislu. Prvi grof iz nemške rodovine Weimar-Orlamünde se je torej zval »marchio« (t. j. grof ob meji ležeče grofije). L. 1077. je dobil Istro Oglej in zato prevaguje zdaj poznamenovanje »comitatus.« Koroški vojvoda namreč ni izgubil vseh svojih pravic do Istre, a ko bi se bila po l. 1077. imenovala »marchia,« bi bil patrijarhat to lahko razumel v italjanskem zmislu in bi bil zahteval v Istri vojvodske pravice. Zato so dejali »comitatus Istrie,« toda Oglej je dobil vsa Istro in razločka, ne smemo delati med grofijo in mejno grofijo istersko.²²⁾

Rad bi navedel še nekoliko velezanimivih stvari iz Hasenöhrlove knjige, a spis mi je že narasel čez mero, zato le še malo besed! Hasenöhrlova hipoteza se ne more zvati popolnoma nova, kajti v glavni stvari je isto trdil Huber, da namreč Kranjsko v starejšem času ni bilo razdeljeno, seveda trdi tudi po krivem, da je bil šele Eberhard prvi mejni grof, kar sem pa že omenil. Istega mnenja kot Hasenöhr je tudi Milkovicz.²³⁾ Schumijeve hipoteza se ne da podpreti z nobenim tehtnim dokazom, nima nikake znanstvene vrednosti in je le povod, da moramo Schumijeve publikacije upotrebljati z največjo previdnostjo, ker je, kakor sem zgoraj povedal, večkrat popravil tekst listin svojemu mnenju na ljubo. Za starejšo kranjsko zgodovino bo pač Hasenöhrlova knjiga odločilna in težko bode, podreti njegovo hipotezo, zlasti če pogledamo na zemljevid in vidimo, da kraji, o kojih se pravi, da so »in marchia«, leže na Gorenjskem, a narobe so marsikateri, o katerih govore listine, da leže »in comitatu«, na Dolenjskem. Tako leži »in marchia« Otaleški Vrh, a »in marchia et in comitatu« pa n. pr. Krka, Lipnik v trebanjskem okraju, Ponovbreg, Velika ali Mala Loka pri Trebnjem (t. j. Lonsa v Urk. B. I. str. 187., po Hasen-

²¹⁾ Einhard piše o Balderihovi marki, Vita Hludow. pa pravi: »Pulsus est ducatu.«

²²⁾ Primeri naj se, kar piše o tem Czoernig, Görz u. Gradisca str. 266 v opomnji, isto tako str. 292. in 384. Isterska grofija je nastala stoprav l. 1112.

²³⁾ Glej: Ein Blick auf die neueste Geschichtsliteratur Krains v »Laib. Ztg.« 1888 št. 113—119, kjer ocenjuje Schumijeve in Mellove publikacije.

öhrlovem mnenju, ne pa, kakor Schumi pravi, Laze, ker se to ne sklada z drugimi, v isti listini imenovanimi kraji.) Tudi v Istri se ne bo dal razloček med mejno grofijo in grofijo dokazati. Tudi v Istri leže kraji, kateri so, naj bodo »in marchia«, in oni, o katerih je rečeno, da so »in comitatu«, tako mešani med seboj, da ni mogoče delati razlike med »marchia« in »comitatus.« V Istri imamo ta razloček šele od l. 1112., na Kranjskem pa od začetka 13. stol.

Končujem svojo poročilo o Hasenöhrlovi knjigi, ki jo morem gorko priporočati vsakemu, kdor se peča s starejšo kranjsko zgodovino. Čeprav gotovo ni storila konec literarnim bojem o tem vprašanju, priznati moramo, da je važen pojav na našem znanstvenem polju, in da je stvar za doberšen del približala končni rešitvi.

Vladimir Levac.

Fosilne ribe *Komena, Mrzleka Hvara i M. Libauona uz dodatak o oligocenskim ribama Tüffera (sic), Zagora (sic) i Trifalja (sic). De piscibus fossilibus etc. (isti naslov v latinskem jeziku pred hrvatskim naslovom) Auctore C. Gorjanović-Kramberger, scient. nat. doct., geologiae et palaeontologiae in regis univ. Francisci-Josephi I. Zagrabienzi professore, direttore nat. geol. palaeont. musei etc. Edidit Academia scientiarum et artium Slav. Merid. Tab. I—XII. Pag. 1—68. 4°. U Zagrebu 1895.* U knjižari jugoslavenske akademije (Dioničke tiskare). — Tako se nazivlje znamenito strokovnjaško delo, ki stoji povsem na višku znanosti, in dela čast učenemu avtorju, jugoslovanski akademiji in hrvatskemu narodu. Tu imamo zopet jasen, dejanski dokaz, da utegne tudi mal narod hoditi vstric velikih kulturnih narodov v strogo znanstvenih vprašanjih, ki zahtevajo obsežnega duševnega dela in jakih gmotnih naporov, in dokaz, da je narodnostna ideja mogočna kulturna ideja. V »Izvestjih« pa moramo opozoriti na to delo zlasti zato, ker opisuje poglobitno fosilne priče iz Primorske, Štajerske ter z dalmatinskih otokov, ki se nahajajo v geoloških skladih, kakoršni so tudi na Kranjskem precej razpostranjeni. Jedna izmed vpisanih okamenelih rib (*Clupea mucronata* Kramb.) pa je iz Zagorja, toraj naravnost iz kranjskih tal. Redko in krasno gradivo so pisatelju podali ti-le gospodje: D. Marchesetti, ravnatelj muzeja v Trstu, Matevc, kustos muzeja v Gorici, in Riedl, rudarski svetovalec v Celju. Gradivo je za znanstveno literaturo večinoma novo, vrh tega pisatelj popolnuje in popravlja neka mnenja glede sistematike in osteologije nekih rib.

»Što se konačno tiče opisavanja te gradje«, pravi pisatelj, »nisam se mogao služiti samo hrvatskim jezikom, jer bi ostao važan u toj radnji opisan materijal nerazumljiv vanjskim strukovnjacima. Morao sam se daklem djelomice poslužiti i drugim pristupnijim jezikom, naime latinskim, kojim sam opisao barem najvažnije čestitoga djelca.« Zatoraj je razprava pisana na prvi levi polovici vsake strani knjige v hrvatskem, na drugi desni pa v latinskem jeziku. — Znano je, da nalično ruski in češki znanstveni pisatelji iz enakih nagibov vsaj poglobitne zaključke svojih v narodnem jeziku pisanih razprav pristavljajo v francoskem ali nemškem jeziku, kar je pravo.

Jedino, kar v znamenitem delu prof. Gorjanovića ne moremo odobravati je to, da so nekatera imena slovenskih krajev celo v hrvatskem izvirniku razprave nazivljena v nemški ali laški obliki, tako: Tüffer, Monte Santo, ali celo iz nemščine pohrvaščeno: »Trifalj!«

S.

Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva, nove serije godina I. (1895), urednik dr. J. Brunšmid. To glasilo hrvaškega arheološkega društva, ki je poprej izhajalo v mesečnih sešitkih, moralo je bilo za nekaj časa prenehati, ker društvo ni imelo zadosti dohodkov in je moralo celo glavnico načeti. Za lansko leto je dobilo društvo od deželne vlade 600 gold. podpore in izdalo prav bogato opravljen, ilustrovan letnik pod gorenjim naslovom (224 strani). Sodelovalci tega letnika so svetovnoznaní učenjaki, n. pr. Bojničić, Brusina, Bulić, Jelić, Klaić, Musić itd. Brez dvoma najzanimivejša razprava celega letnika je dr. Jelićeva »Zvonik spljetske stolne cerkve,« ki je pojašnjena s premnogimi krasnimi ilustracijami. Opisana je zgodovina in umetniška vrednost te krasne romanske zgradbe, ki se sedaj popravlja in prenavlja na državne stroške. Zlasti so zanimiva pojašnjenja in opisi posameznih skulptur, ki so tu pa tam vzdane na zvonikovih voglih. Tudi Brunšmidova razprava o skupnih najdbah starih novcev po Hrvaškem in Laszowskega prispevek k hrvaški sfragistiki sta strokovno zelo važni.

S. R.

»*Monce království Českého za panování rodu Habsburského od roku 1526*« — takšen je naslov izbornemu numizmatičkemu delu, ki je izpod peresa c. kr. konservatorja in predsednika muzejskega društva »Včela Čáslavská« Klemena Čermáka in ob so-

delovanju kustoza mestnega muzeja pardubiškega Bedřicha Skrbeka kot ilustratorja v zalogi F. Hoblika v Pardubicah dospelo sedaj že do 5. sešitka. Omenjena strokovnjaka opisujeta z besedo in s slikami novce habsburške dobe, navadne in spominske, med temi zlasti koronovačne (izdane o priliki kraljevega kronanja). Točno so navedeni njih napisi, okraski, kovina, teža, kovniki, kóvnice. Pridejan je navod k prevajanju starega denarja na sedanjo vrednoto, cene blaga v onih časih, listine zadevajoče novčni kov. Čehom moramo častitati na tej prekrasni knjigi, ki se sme glede na vsebino in na obliko dostojno vsporejati numizmatičskim publikacijam večjih narodov. Kdaj pridemo Slovenci do tako krasnih in temeljitih numizmatičskih publikacij?

J. V.

Mali zapiski.

Starinske najdbe. Letošnjo spomlad je prišlo več starin na dan o priliki, ko so po Dolenjskem vinograde prekopavali in nove trte sadili. Na griču pri Beli Cerkvi je bilo imenitno prazgodovinsko stanovanje in že l. 1881. so prekopali nekaj gomil na severni strani tega griča. Na vzhodu, jugu in zahodu pa je vse polno ravnih grobov iz laténske in rimske dobe. Začetkom marca t. l. so našli kopači pri sajenju trt več takih grobov, pa jih večinoma tudi uničili. Na lepi ravnici blizu vasi so bili bogati rimski grobi iz I. stoletja. Imeli so zlasti lepe fibule, posode in mnogo železnine. Ohranila se je steklena zdela, kovinsko zrcalo, meč in železen srp. Precej daleč od tam je bilo na učiteljevem vrtu sedem grobov z nescržganimi mrličji, a pri njih so našli le jedno posodo in jeden laténski meč. Še četrť ure dalje je bilo šest grobov, ki so imeli mnogo posod in fibul, ali kopači so vse uničili.

Iz Loke pri Črnomlju je bila znana do sedaj le rimska naselbina, katero obtaka Dobljčka od treh stranij. Zidovja, kanali in ostanki kopališč se poznajo zlasti na Švajgerjevi njivi (parc. št. 1106), pa na Gregoričevi in Jermanovi. Letos pa je našel voditelj Šetina na levi strani ceste blizu Sladovičeve pristave na neki košenici tudi prazgodovinske gomile. Bilo jih je na bližnjem polju okoli deset, ali večinoma so sedaj zravnane. Voditelj Šetina je dal polovico gomile odkopati in našli so več grobov, katere so nevedni kopači pa tudi skoro popolnoma uničili. Bilo je v njih zlasti mnogo lepih posod, tudi pocinjenih loncev! Ohranilo in muz. društvu doposlalo se je: bronast ovratni obroč (12 cm premera), zarezana čolničasta fibula (10 cm dolga), trije železni zapestni obroči (5—6 cm); železna zapestnica iz pločevine, čez katero je žica večkrat ovita (vse od rje snedeno); lok vozlate fibule; devet jantarjevih

in jedna steklena jago, ter več druge drobnine. G. Pečnik nadaljuje kopanje teh gomil.

Koncem marca je našel g. Pečnik v Senovšah blizu Drnovega na nekem vinogradu rimske grobe. Vzdignil je sedem velikih žar, od katerih so bile štiri cele, lepe »hišne urne.« Bilo je tudi mnogo razbitih svetilk in balzamarjev.

Pri kopanju temelja ob Tržaški cesti blizu mitnice, na zemljišču Stöckler-Kuncovem pri Ljubljani, so našli le ped pod zemljo dva rimska groba, s svetilkami in lončenimi posodami, ki so pa bile vse strte.

Veliki teden so našli pri poravnavanju vrta gostilne »pri Škrjancu« v Šmariji pod Ljubljano šest rimskih grobov s sežganimi mrličmi v žarah; jedna je bila pokrita s ploščo. Popolnoma ohranjeni so izkopali dve mali stekleni posodi in dve svetilki, kateri so pa otroci strli. Jedna je imela pečat SERENI (?). Našlo se je tudi več denarja, med drugim velik Trajan. Tudi tu so nevedni kopači mnogo škode naredili. Težko torej pričakujemo tudi slovenskega pouka: »Kako ravnati s starinskimi najdbami,« katerega izda v kratkem »centralna komisija« na Dunaju s tablo, ki predočuje najvažnejše oblike pra- in ranozgodovinskih spomenikov.

S. R.

Arheologični pabirci. V Džizu blizu Kajira so našli zlato nakrasnino in lepota egiptovskih princesinj iz 14. dinastije (okoli 1600 let pred Kr.). Dosedanji muzej je postal že premajhen za obile najdbe v novejšem času, tako da bodo morali prizidati nov oddelek. — V Karnaku pri stovratih Tebah začeli so podpirati stebre (vseh je 134) velikanskega svetišča, kateri so se bili začeli podirati vsled starosti. To svetišče je največja znamenitost med razvalinami starih Teb. — V Atenah začne v kratkem imeniten starinoslovec Dörpfeld razkopavati prostor med tezejenom in arcopagom, kjer slutijo ostanke lope »stoja basilika.« V nji je uredoval »arhont basileus« in Rimljani so posneli po nji obliko za svoje bazilike, katere so spremenili, kakor je znano, v kristijanske cerkve. — V Sebastopolu so odkopali bizantinsko mesto z imenom Herzon; (drugo mesto jednakega imena je stalo ob izlivu Dnjepra). Do sedaj so že našli razvaline trideseterih cerkva, torej je moralo mesto prav znamenito biti. Izkopali so že mnogo grških, skitskih in bizantinskih starin, med drugim tudi novcev, ki predstavljajo Dijano na Tavridi s košuto. Starine pošiljajo deloma v Moskvo, deloma v Petrograd.

S. R.

Karakteristika slovenskega naroda in meščanov na Kranjskem pred 216. leti. — Lepe lastnosti prisvaja Janez Gregorij Dolničar v rokopisnih zaznamkih »Discursus politicus« z l. 1680. svojemu narodu. Pod naslovom: »Descriptio nationis Carniolicae« hvali Slovence kot zvesto, postavno, bistroumno, verno ljudstvo, jako dovzetno za razne jezike, sposobno za vsakoršna opravila, hrepenceče po krepostih. Tak je

večinoma naš narod še dandanašnji. Glede na lastnosti prebivalcev posamičnih mest pa se je izza Dolničarjevih časov marsikaj predelalo. Ljubljancane opisuje stara narodna pesem kot zaspance, naš označevalec pa kot razvajence (delicati, molles). O Kranjcih pravi, da so vljudni (morati) in vedoželjni (studiosi), Ločani pa nadarjeni (ingeniosi). Novomeščanom pripisuje vedečnost (studiosi) in sposobnost (capaces). Kamničani so v onih časih sloveli kot pevci (cantatores). Vipavci so bili na glasu kot pivci in govorači (garuli), Radoljčani pa kot plesalci (saltatores). Kočevarji so že ondaj radi hodili po svetu (vagatores). Višnjani so bili počasneži (pigri, tardi), Kroparji črni, Posavci (Sauenses) živahni (agiles), ista prednost je dičila tudi Idrijčane. O Ribničanih opaža Dolničar, da so lahkoživci (faciles), Krčani pa varavci (falaces). *J. V.*

Ples o cerkvenem proščanju na Kranjskem. Z generalom od 24. decembra 1770. l. je bil prepovedan ples ob sejmih in ob cerkvenem proščanju, ker so se o tacih prilikah večkrat dogajali poboji, in gosposkam je bilo naročeno pod kaznijo 24. cekinov, da naj strogo pazijo na izvrševanje tega ukaza. Vendar se ljudje niso dali odvrniti od plesa in posebno blejska gosposka je imela zaradi tega mnogo dela. Tako je pustil krčmar Martin Brnik (Werneke) iz Srednje Vasi v svoji hiši na sv. Rešnjega Telesa dan l. 1791. do večera plesati vključ ugovarjanju grajskega hlapca Geigerja in uradnega pisarja Podlipnika. Dne 29. septembra i. l. je krčmar Potočnik na Mlinem imel godbo in ples, čeprav mu je sodišče to dan poprej prepovedalo izrecno. Zanimiv je zapisnik zadnje obravnave zategadelj, ker se je Potočnik podpisal z nemškimi črkami. (Primeri naj se pri tem poročilo Kopitarjevo, da so kmetje baronu Cozju pisali slovenska pisma z nemškimi črkami. Pisatelj teh vrstic je še pred nekaterimi leti poznal stare ljudi, kateri so tako pisali.) — Na sv. treh kraljev dan l. 1794. je Miha Šoklič z Bleda imel godce v svoji hiši in dovolil šumen ples, nedeljo pozneje pa je imel gostilno odprto nad določeno uro. Dne 11. julija i. l. se je pritoževal župnik na Bohinjski Beli, Ulrik Dermastija, da namcrava ob proščanju več krčmarjev napraviti ples na prošnjo nekaterih drvarjev, ki sploh pohujšujejo s svojim vedenjem njegove ovčice, in je prosil blejskega administratorja, da temu odpomore. Dne 17. septembra 1799. l. je bil zaslišan Jurij Podlipnik, krčmar na Bledu, ker je imel godce v hiši. Tudi ta zapisnik je zanimiv zaradi podpisa: *Jurij Podlipnik* Taki dogodki so se večkrat ponavljali, kljub obljubam krčmarjev, da tega ne store več, in kljub temu, da je nemški cesar Francišek II. dne 15. decembra 1802. l. iz nova prepovedal ples in godbo, potem ples po vrveh in igro z marionetami ob cerkvenem proščanju. (Blejski arhiv.) *VI. Levec.*

Izdaje in zalaga »Muzejsko društvo za Kranjsko.«

Natisnil A. Klein & Comp. v Ljubljani.